

BAJAI HONPOLGÁR

Várostarténeti és Környezetvédelmi lap

2000. április

XI. évfolyam 4. (114.) szám

Ára: 100 Ft

TYPVS ORBIS VNIVERSALIS

Münster-féle világtérkép

Sebastian Münster: Geographia Universalis, Vetus et Nova (1540)

A FÖLD NAPJA ÁPRILIS 22.

CIÁN

Milyen szerencse, hogy a Tisza nem Fajzsnál ömlik a Dunába. Mi lenne most velünk? Hány virágot szórtunk volna már a folyóba?

Megdöbbenve, meggyomorodva állnánk a víz partján, mint egy nagy temetésen. Erre járnánk a kutató hajók, itt szorgoskodnának tudós biológusok, elszánt környezetvédők és derűs politikusok.

De sirályok nem járnának. És hol gyülekeznének legközelebb a Halászlé ünnepén, hiszen mindenkinek lenne legalább egy halottja. Egy izgalmas horgászkaland, egy romantikus holtági csónakázás. Vidám társalgás a zátonyokon. Rebbenő szitakötők, lustán evező kőcsag, csobbanó rablólhal vagy egy hűsítő fürdés.

Maradna a várakozás és a remény. A fel-támadásban, az újjászületésben. És akkor már nincs elegendő ideje, annak el kellene búcsúoznia.

Na, de hát, mi legyenünk boldogok! Ne azért, mert mást ért a baj, sokkal inkább azért, hogy nem beünnözték őrét.

A szennyezés hírei, a mérgezett víztömeg útjának részletei, a pusztítás rémképei lírai és rettenetes történeteket juttatnak eszembe. Legfőképpen azért, mert magyarázatokat keresek: – Hogyan juthatnak a dolgok ide? – Mit kell ilyenkor valójában tenni? Ennyire kiszolgáltatott a természet, vagy tényleg nincs határa a felelőtlenségnek? Hol indul a környezetvédelem? Kik a tanítóink? – Kire kell figyelniük? Otthon hallunk-e először mindezekről, az iskolában netán, vagy sokkal később kapunk a fejünkhez immár képzetlenül és mindenféle nemes kényszerűség nélkül.

Fejünkhez kapunk, amikor évmilliók következmenyét, mint pillanatnyi észlelést nyugtázzuk. Például azt, hogy csupán egyetlen olyan gerinces állatsoport létezik, amelyből sohasem fejlődtek ki eleventhűző fajok. A világ összes madara tojásharak. Mi több, minden tojó meg is szabadul tojásaivalól. Kénytelen ezt tenni, hiszen ha sokáig hordozná őket, akkor nem tudna repülni. És hányféle tojás van? Miért hegyes az egyik, miért gömbölyű a másik? Miért pöttyös a rigóé, miért nem a bagolyé?

Aztán hányféle fészék van? Hogyan költenek a madarak, miként táplálják gyermekeiket, és hogyan vigyáznak rájuk? Mindenki látta a lábadozó rétsast. A pusztá és az erdő korlátlan hatalmú raga-

dozója szinte túrta – várta a segítséget. De fogalma se volt arról, hogy miként fogatkozik most szűk nemzetsége? Merre járnak barátai, mit hoz a sas – szerencse? És arról se volt fogalma, hogy mi is történnik ott a vízparton. Honnan a rengeteg csábító halattem? Miért nem kell most hosszasan körögni ott a folyó felett? Várni a kristályos jégablák sodródását, aztán újra kezdeni a figyelést. Most csak le kell csapni. Nem mozdul, nem menekül senki. A sirályok se veszekednek, a szürke varjú is illetlenség. Róka somfordál, alig tudja a bozótba vonzolni zsákmányát.

De ritkán a vadászó sereg. Csuklott szárnyú gyengülő veredése alig hallik. Kihűl, megfagy minden, még hidegek az éjszakák. Hogyan és miért lehet gátszakadás a ciánrólólban? Elég alapos-e a gút folyamatos megerősítése? Figyel-e erre valaki?

Valamikor régen kisfiam kíváncsisága tetlegessé fajult. Tojáshat kezdett gyűjteni, meghozza madártojást. A fészekrablás legegyszerűbb módját választotta: a közönség felfedezett fészkeket szedte ki. Csak akkor kezdtem komolyan gyanakodni, amikor az asztalfiókban megtaláltam az első galambtojást. Az eléggé el nem ítélték a gyermeki cselekedet hátterében atyai felelősséget is éreztem.

A tojáshélat ideiglenes elhalgatása mellett tanácsokba kezdtem. Nem a vadgalamb fészekről, hiszen akkor könnyen kiderült volna, hogy hova akartak kilyukadni.

Meelőttem egy dél-amerikai sarlósfecske-ről, amely fészket a lezúduló vízesés mögé épít, a sziklára. A kis testű madár nagy sebességgel átrepül a vízfolyáson, és a legnagyobb biztonságban neveli fiókait. Szóba került a sarkvidéken élő hóbagoly is. A hideg földre rakja tojárait. Sűrű és vastag tollal nem engedné át testének meleget, ezért anyai tollat kihullat, hogy a tojások meztelen bőrével érintkezzenek. Most már csak az a dolga, hogy állandóan rajtuk üljön, forgassa őket és négy-öt hét alatt elvégezze legfontosabb feladatát.

Úgy vettem észre, hogy fiam alapvetéseinek tapasztalatai igen erősek, és hogy a gyermeki lélek logikája – magyarázataim elemzése is – mennyiségi bizonyítékokat keres. Abból indul ki, hogy például a Dunaparti molnárfecskeké közérthető egyszerűséggel reprodukálják nemzedékeiket. Egy-két tojás nem a világ. Elvesztésük nem tragédia.

Későbbi évek egyik húsvétján tojáshat fészteit. Kevesebb szó esett már fészkekről és madarakról. Inkább az emberről és a természetéről beszélgettünk. Megállapodtunk abban, hogy amennyiben modern emberek vagyunk, kiszolgáltatottságunk nagyobb, mint biztonságunk.

Szóval tojáshat fészteit, és nagyra nőtt gyermekem – a hajdani fészekrabló – egyet véletlenül leejtett. Valószínűleg ez volt az utolsó tojás, amit életében fésztejt. Hacsak nem lesz egyszer neki is egy fészekrabló fiókája.

Mindenesetre ma sem szabad nálunk rovarirtót használni, vagy a negró kukor csomagolását kidobni az autóbakán.

A cián szörnyű mérge. A közudatban használatos „ciánáli” valami kivédhetetlen, menthetetlenül pusztulást okozó szer. Az is. Ciángáz belégzése azonnali halált okoz. A ciánkálium halálos adága negyedik gramm. A halál oka légzésbénulás. A vegyület a tüpőszámba jutva már lökgeti a tüpőt. A mérge a vérértékkel még a halál után is cseresznyepirosan vegyületet alkot (ez a jelenség az elpusztult halakban is megfigyelhető volt). A mérgezésre jellemző, hogy különösen az agyon keserű-mandula szaga érezhető.

Már több évizide történt egy gyilkosság Baján. A feleség ölte meg férjét. Itália ciánált kevert. A halál néhány óra alatt beállt. Pályám elején jártam, a tragikus történetnek csak szemlélője voltam. Arra most is emlékszem, hogy a halál oka csak az utolsó pillanatban derült ki, már a boncolásnál. Egy jó szimatú rendőrorvos megérezte a keserűmandula szagát.

Különösen a II. világháború borzalmaival kapcsolatban – talán nem is mindig hitelesen – történetek kapcsán gyakran szerepel a ciánkapszula, mint az elkerülhetetlen és megváltoztathatatlanság eszköze. Amikor kilitástalanná válik az élet – mi több – az életben maradás jelenthet valódi kínokat, akkor be kell kapni egyet. Feltétve, ha marad rá idő. Az igazi nagy családostól ezekben csak az életben maradás jelentette. És volt erre is példa. Lehetett. Ha ugyanis a kapszula nem zárt tökéletesen, akkor a benne lévő mérgeanyag indifferent materiává alakult át a levegővel érintkezve.

De lehet barackmaggal is mérgeződni. Harmadik dekagramm kátrólalaton csemege elfogyasztása mérgezést okozhat. Ilyen elszánt rácsalló azonban nehezen képzelhető el.

A modern aranyások más módszerekkel dolgoznak. „Gyilkos Joe” már nem koltot forgat, hanem meddőhányót preparál. Ipari hatékonysággal aranyat, kálium cianidat csinál. Először aranycianidot készít, aztán – például elektrolízissal – kinyeri belőle a nemesfémeket. Mindez nagyon egyszerűnek látszik. A nagy bajok azonban a részletekben vannak. Előszörban a cianál és a nehézfémekkel szennyezett vízben. A végzetes gátszakadás január 30-án történt. Állítólag egy millió ember elpusztításához elegendő mérge került a folyóba. Nem tudom, hogy volt-e ennyi hal a Tiszában?

Az eset nem példa nélküli. Az amerikai Summitville-nél 1992-ben hasonló cianid-szennyeződés érte a Kolorádóba ömlő Alamosa folyó vízrendszerét. Ez a folyó azonban mindössze 17 mérföld hosszú, és a szennyezés is kismértékű volt.

Az ottani tapasztalatok szerint a cianid gyorsan ölt, de nem halmozódott föl a szervezetekben. Így a táplálékláncba kerülve nem jelentett közvetlen veszélyt. A vízi életközösség is viszonylag gyorsan, néhány év alatt regenerálódott. Igaz, hogy a folyó „újélesztése” 170 millió dollárba került.

A 80-as években még mérgekkel teltett Sajó például 10 év alatt virágzó, élő folyóvá vált.

De most halakat, sasokat és vidrákat temetünk. Hány és hány megszállott vagy nekieseredett ember keres és kutat a folyók partján és az ártereken. Olyan látvány ez, mint a csatamezőn botorkáló anya mozgása, aki elesett fiát keresi. Szeretné, ha a mező óriásivá szélesedne és ő minél tovább kereshetne. Minél később találja Rá. Inkább szálljon le az este, majd holnap folytatja.

Közben ömlik az információ. Tudjuk mi valójában, hogy mit rejt a folyó? A tragikus mintavétel megdöbbentő. Milyen boldogok lehetnek a kristálytisza alaszkai folyókban vadászó medvék, amikor hasonló bőrszénhez az élőkörből válogathatnak.

Miként szenved most a halász lelke? Egy kincskereső örült álmat lája. A folyó elfolyik, a meder kiürül, de minden ott marad, ahol éppen üszkál, pihent, vagy iszapba süllyedve várta az elmúlást. A halak és a titkok bősége óriási. De csak egy pillanat az egész. A mederben már újra örvényelnek a forgatok. Csiznak és vasvillák meg emberek és bűzös nehéz konténerek tolongnak. Repülő, vonatok és autók érkeznek meg indulnak. Tárgyalnak.

Asztalom mellett ülök. Tudatlannal és tehetetlennel. Sorvadt informatikai horizontom feldereng az internet-háló lehetősége fénye és talán legnagyobb haszna. Az a rendkívül gyors információ-közvetítés,

amelyen segítségért kiáltok, és egy másik emberrel gyorsan valami jót tudunk ki-gondolni és megcsinálni. A bizottságok, a szervezetek, a politikai machinációk pedig csak loholnak a bálnákért és erdőért, a halakért és madarakért küzdő emberek után.

Meggyőződéssel hiszem, hogy a modern társadalom működésének alapvető trüszke a közlekedés, a közegészségügy és a környezetvédelem. Ezek ugyanis nem tudják elviselni a karakter torzulásait.

A helyváltoztatás rendje ugyanis a legtekélyesebb technika mellett is minden mértékben morális kérdés. Nem páncélozott karosszéria és közlekedési táblák, hanem alkalmazkodás, türelem és önismeret függvénye.

A közegészségügy puritán életesszény, nem a feltétlen életben maradás anarchiája, de sokkal inkább a továbbélés technikája.

A környezetvédelem pedig az újratertésben érdekelt. A megőrzés csak archiválás csupán, dokumentum, palántáknak feltett föld. A kertet nem valaki másnak, hanem nekem kell megművelnem. Kis darabon a másiké mellett, csak annál szebben.

Vajtai István

A „BÉRHAL”

Hajdan a „boldog békeidőkben”, ha egy halász kikérte egy vizet, biztos lehetett benne, hogy a bértszég nem emelkedik, legfeljebb csökken, ha kellően indokolta siránkozók. Casahogy jött az I. világháború, vele az infáció – mert azt senki mosta – találták ki – a jogtulajdonosok, ahogy emelkedtek az árak, úgy emelkedtek a bérleti díjak is. Az 1920-as évek elején még a szerződéseket így írták, hogy évente nagyobb összeget költöttek ki. Aztán – nyilván a mezőgazdaság bázisatlanságának példájára – kitárlták és bevezették a halvatást, a „bérhalat”. A bérleti díjat meghatározott mennyiségű hal árában szabták meg. Ez pedig 80% ponty, 10% süllő és 10% harcsa ára volt, amit a Halászati Felügyelőség negyedévenként közzétett a budapesti nagy vásárosmokken eladott élő középpont, közpessüllő és közpesszecska nagybanál ára alapján. Eszerint fizettek aztán a bérlok. Ezen felül minden jogtulajdonosnak 5 khöld

után járt évi 1 kg süllő vagy másfél khöld felül ponty, ill. 3 kg mustahal egész évre arányosan elosztva, ami az üzemszakaszon belül a lakóhelyhez legközelebb eső halásztelepen díjtalanul átvethető volt. Ha szállítást kért, akkor a csomagolás és a szállítás árát meg kellett fizetnie. Erről mindenki maga állapodott meg a bérllővel. Kivétel volt a kalocsai érszokadalom, mely az érsei konyha és az uradalmai tiszteke részére nagy mennyiségű halat igényelt, amit részben beszámítottak a bérhalba. 1933-ban pl. így egyezett meg a VI. üzemszakaszk bérllőjével, dr. Isgum Ádám-mal és társaival: a 2755 hold után 5q 51 kg hal jár. Az első félévben heti 15 kg, az érsek távollétében 8 kg idény szerinti farsdumai halat, ami lehetőleg 50% süllő, 50% harcsa, kecsge, tok vagy víza lehet. (A század elején még évi 2 mázsa víza vagy tok beadását írják elő, sőt a halászmesternek saját sójával kellett besózni, és ha

esetleg elromlott, másikat kellett helyette hoznia. (Csak friss lehet a hal, ezért minden khöld után 1,20 kg bérhalat számolnak el. A nagyszemináriumnak és a kastélybélieknek az első félévben – a tilalmi időt leszámítva – heti 8 kg hal szállítandó, melyből 1 kg süllő, 7 kg feles harcsa és ponty, az így szállított hal 6 kg bérhalnak számítódik. Hídeg időben minden csütörtökön, nyári időben péntek kora reggel tartoznak Csémónsdal az uradalom által adott ládába csomagolva kiadni a halat. Ha jégzárlás vagy más miatt vasúton szállításának, az az uradalom fizeti. Ha a mennyiség nem éri el a kiszabottat, év végén köteles a bérllő kifizetni.

Az év második felére hasonló egyezséget kötöttek a másik szakasz bérllőjével. De mit jelentett ez a bérhal a gyakorlatban? 1933-ban az I. üzemszakasz (Duna-földvár-Bölcske, 1786 kh) 18 q halár és 3q 50 kg, II. üz. (Bölcske-Dunapataj 1686 kh)

16 q halár, 3 q 28 kg bérhal. III. ü. sz. Isgumové volt. VI. ü. sz. (Fadd-Koppányi átmetszés 3980 kh) 115 q halár, 7 q 96 kg. VII. ü. sz. (Koppányi átmetszéstől) Bata alsó határáig, 3195 kh) 84 q halár, 6 q 39 nem került bérbeadásra, mert az az kg bérhal...

Ez a bérlet egyben mutatja az egyes szakaszok értékét is:

I. kat. holdanként	1,2 kg hal	1,90 P
II. kat. holdanként	1,1 kg hal	1,86 P
III. kat. holdanként	0,78 kg hal	1,24 P
IV. kat. holdanként	1,2 kg hal	1,90 P
VI. kat. holdanként	3 kg hal	4,30 P
VII. kat. holdanként	2,80 kg hal	4,10 P

Azt hihetnénk, hogy ezzel a halvalutával megoldódtak a problémák, de tévedünk. Nézzünk néhány példát a halárak alakulására:

	I.	II.	III.	IV. n.év
1930				
ponty	1.127	1.23	1.332	1.247 P
harcsa	2.64	2.255	2.66	2.783
süllő	3.51	3.38	3.27	2.948
átlagár	1.5166	1.5475	1.6586	1.5707
1935				
ponty	1.0	0.95	1.30	1.19
harcsa	2.14	2.01	2.12	2.57
süllő	3.16	2.82	3.57	3.34
1939				
ponty	1.15	1.299	1.534	1.403
harcsa	2.138	2.036	2.264	2.385
süllő	3.26	3.04	3.333	3.304
átlagár	1.4598	1.5468	1.7869	1.6913
1942				
ponty	2.786	3.135	3.919	3.475
harcsa	5.031	5.879	6.0	6.420
süllő	4.135	5.032	4.363	4.846
átlagár	3.1454	3.5991	4.1715	3.9066

Bár a szerződések egyik pontja mindig kizárja a bér elengedését vagy csökkentését, alig van olyan esztendő, hogy valamilyen jogcímen ne folyamodnának kisebb-nagyobb bérletszállításért. Így pl. 1936-ban közösen kérnek 30%-os bércengedményt. Mint írták, 1934-ben az egységár 1,23 P volt, 1936-ra már 1.63-ra emelkedett, tehát a haszonbér 2 év alatt 33%-kal emelkedett a bérletk terhére.

A csarnoki áremelkedésből a halászoknak semmi hasznuk sincs, az árakat ugyanis a tógazdasságok élő pontya után állapítják meg, de a nyílt vizekről élő ponty nem kerül oda, főleg nyáron kénytelenek alacsony napi áron átadni. Különben is a szákmány 70 százalékán keszeg, amit alacsony áru miatt nem is szállítanak, mert az többbe kerülne, mint maga a hal. A szerzőszámnyag-árakról jobb nem is beszélni,

az 100%-kal emelkedett. A közgyűlés ennek ellenére elutasítja a kérelmet, szerintük az értékesítési viszonyok javultak, halhiány van, a nagykereskedők külföldről hoznak süllőt, harcsát.

Érdekes és jellemző a paksi Isgum Ferenc tiltakozása. A hajdani felesalász, halászbérlő, de egyben jogtulajdonos is, mert a század elején megvette a paksi közbirtokosság vizét, felháborodott hangú levelet írt a bércsökkentés ellen: ebből él (idős kora miatt már nem halászott), rá van utalva minden fillérre. „A halak pedig tovább is szaporodni fognak, és az is bizonyos, hogy v. Szedresi úr (egykori bérlőtársa) a halászok napibérét sem emelte fel, hogy a száraz kenyér mellé bárcsak hagyományt is ehessenek. Legyen nyugodt, nem fog tünkrennem!”

Solymos Ede

Három éve üzemel Baján a lakossági hulladékudvar

Valószínűleg kevesen tudják, de a Vermonti program eredményeképpen 1996. decembere óta lakossági hulladékudvar működik Baján.

Az 1994-ben Baja Város Önkormányzata, a Független Ökológiai Központ Budapest, és az Institute for Sustainable Communities (Fenntartható Közösségek Intézete) Vermont US felek között megkötött együttműködési szerződés környezetvédelmi szempontból műföldkönek tekinthető a város életében.

A megállapodás célja a bajai Környezetvédelmi Programterv kidolgozása és végrehajtása volt, melyhez a szükséges pénzügyi fedezetet a Független Ökológiai Központ biztosította magánalapítványokból nyújtott támogatásokból, mintegy 25.000 USD értékben.

A munkában két bizottság vett részt, egy szakértői, melynek feladata a szakmai és tudományos adatok összegyűjtése és elemzése volt, valamint egy környezetpolitikai, mely a várost érintő problémák rangsorolását végezte.

A szakértői bizottságban megfelelő szakmai felkészültséggel, tapasztalattal rendelkező személyek vettek részt, míg a környezetpolitikai bizottságban a város polgárai képviseltették magukat.

A program keretén belül szakértői jelentések készültek a város környezeti állapotáról, érintve minden szakterületet (levegőtisztaság-védelem, vízminőség-védelem, zaj elleni védelem és hulladékgazdálkodás).

Az elkészített állapotterveket a bizottságok megvitaták, majd felállították azt a súlyossági sorrendet, melyet a későbbiekben lakossági fórum előtt vitattak meg és fogadtak el.

A város környezetvédelmi problémáinak rangsorolása alapján előtérbe került a kommunális szilárd és veszélyes hulla-

dék kezelésének kérdése, valamint a hulladék csökkentésének és újrahasznosíthatóságának lehetősége.

A kommunális hulladék több szempontból is kitüntetett figyelmet érdemelt. Egyfelől jelentős arányban tartalmaz olyan anyagokat, melyek szelektív gyűjtéssel újra feldolgozhatók, hasznosíthatók, másfelől nagy mennyiségben találhatók benne olyan veszélyes alkotók, melyek a szigeteletlen kommunális hulladéklerakón elhelyezve, közvetlenül veszélyeztetik a talajt, a felszín alatti vizeket, végső soron az emberi egészséget. A szakértői bizottság döntésének értelmében 1996 októberében elkészültek a gyűjtőhely építési engedélyezési tervvel. Az azóta megépült és üzemelő hulladékudvar a Keleti ipartelepi úton, a Bajai Kommunális és Szolgáltató Kft. telephelyén található. Itt egyaránt gyűjtjenek kommunális veszélyes hulladékokat, valamint színes és fehér üveget, műanyag flakonokat, palackokat, valamint papírt. Ez utóbbi, nem veszélyesnek számító hulladékokat a város három pontján kihelyezett konténerekbe gyűjtik, majd időközönként a hulladékudvarba szállítják. A papírhulladék gyűjtésével kapcsolatban az ALTA-NOVA Kft. foglalkozott. Mindenki találkozhatott az általuk kihelyezett piros színű fém konténerekkel, melyekben bárki elhelyezhette a háztartásában keletkező hulladékpapírt. A későbbiekben a Bajai Kommunális és Szolgáltató Kft. megvásárolta az üzemeltetési jogot. Azóta a Kft. végzi a konténerűrtítést, valamint rendszeres gyűjtőjáratokat szerveznek az áruházaknál, üzleteknél, ahol nagy mennyiségben keletkezik papír alapanyagú csomagolóeszköz-hulladék. Az összegyűjtött papírt átmenetileg a hulladékudvarban elhelyezett 10 m³-es fém konténerekben tárolják, majd a Pécsi BIOCUM Kft. szállítja el újrahasznosítás céljából.

A műanyag és üvegpalackok szelektív gyűjtésére szolgáló konténereket a város több pontján is megtalálhatjuk. Gyűjtőedények találhatók a Jekly téri és piactéri Spar áruházak parkolójában, valamint a Szabadság utca, Lőkert sor kereszteződésében működő ABC áruháznál. Külön feliratozták jelzik, melyik konténerbe kell a színes és fehér üveget, valamint a műanyag palackot elhelyezni. Az üzemeltetési tapasztalatok alapján a lakosság igénybe veszi az Önkormányzatnak ezt a szolgáltatását olyannyira, hogy a műanyag flakonoknak további konténerek kihelyezését tervezi. A konténerek tel-

ettséget folyamatosan ellenőrzik, majd az Önkormányzat megrendelésére a Bajai Kommunális és Szolgáltató Kft. a hulladékudvarba szállítja a hulladéküveget és a műanyag flakonokat, melyeket a későbbiekben továbbszállítanak újrafeldolgozás céljából.

Korunk csomagolóanyaga a műanyag is újrahasznosítható, ezért ezeket az anyagokat is érdemes a hulladékudvarban leadni. A műanyagoknak is több fajtája ismeretes, ezért célszerű ezeket szelektíven gyűjteni. Ilyen újrahasznosítható műanyagok a polietilén, PE (tejeszacskó, reklámszatyor, fóliák), polietilén-tereftalát, PET (ütésálló palackok, élelmiszer-csomagoló fóliák), polipropilén, PP (joghurtos, tejföltés dobozok), polisztirol, PS (eldobható poharak, egyszeres használatos evőeszközök), polivinil-klorid, PVC (vegyszeres, mosószerek flakonok, zárókapok). Természetesen vannak olyan, hőre keményedő műanyagok, melyek újrahasznosítása nem lehetséges (műanyag játékok, mikrohullámú készülékekben használható műanyagok). Ezeknek a hulladékoknak a sorsa vagy kommunális hulladéklerakón történő lerakás vagy – mint pl. Budapesten – hulladékégetőben történő ártalmatlanítás.

A lakossági fogyasztás során számos olyan hulladék keletkezik, amely a környezetre és az emberi egészségre nézve veszélyes tulajdonságokkal rendelkezik. Ezek a hulladékok sajnálatos módon a későbbiekben keverednek a kevésbé veszélyes kommunális hulladékokkal, ezáltal szennyezve a hulladéklerakókat. A háztartásokban rendszerint az alábbi veszélyes hulladékok keletkeznek:

• Akkumulátorok

Veszélyességüket a bennük található erős sav, valamint ólomtartalom okozza. A sav károsan befolyásolja a talajt, a vizek pH-jét, lehetővé teszi a nehézfémek oldatba jutását. Az ólom számos sejtre nézve toxikus nehézfém, az emberi szervezetbe jutva károsítja az érendszert, az immunrendszer sejtjeit, felhalmozódva idővel mérgezést okoz. Használt akkumulátor hasznosítása során az ólomtartalmat kinyerik, majd beolvasztással más fémterméket vagy terméket állítanak elő.

• Szárazelemek

Az elemek nagyságuk és típusuk alapján többféleképpen lehetnek (lítium, nikkel-kadmium stb.). Veszélyességüket a nehéz-

fém tartalom jelenti. Ártalmatlanításuk többnyire lerakással történik.

• Fáradt olaj

A talajba, felszín vagy felszín alatti vízbe kerülve akadályozza az élő szervezetek oxigénellátását. A fáradt olaj – keletkezési helyének függvényében – többnyire nehéz fémeket is tartalmaz. Kezelésével az otthon végzett gépjárműjavítás során kell számolni.

A kölaajtermékek felhasználásából származó hulladékok hasznosítása megoldható (tisztítás, emulzióbontás, szűrés, centrifugálás), azonban több eljárás is csak biztató kísérletnek számít. Az olajfelszívató anyagok (olajos rongy, olajos homok, fűrészpor) – melyek szintén veszélyes hulladékoknak számítanak – hasznosítására több eredményes eljárás dolgozhat ki (mezőgazdasági hasznosítás, téglaiipari hasznosítás, biogáztermelés).

• Használt növényi olajok

A háztartásokban talán a legnagyobb mennyiségben keletkező veszélyes hulladék, mely a fáradt olajhoz hasonlóan az élő szervezetek oxigénellátását gátolja. Biológiaiailag jól bontható, hasznosítása tüzelőanyagként történhet.

• Földületkezelési munkák hulladécai

Festékek, lakó, oldószer maradékok általában a ház vagy lakás körüli munkák, javítások során keletkeznek. A veszélyességet a festékek nehézfém tartalma jelenti, ezért nem csak a beszáradt festékek, de a gőzöleg is veszélyes hulladéknak minősül.

A festékek, lakos, oldószer-hulladékok ártalmatlanítása étgetéssel történik. A szerves oldószert tartalmazó veszélyes hulladék esetében az oldószert visszanyerésének gazdaságossági célja is van. Ilyen megoldás a desztilláció.

• Növényvédelemből keletkező hulladékok

Ezek a hulladékok többnyire a kerti munkák során keletkeznek. Ide tartoznak a lejárt szavatosságú, azonosíthatatlan növényvédőszeresek és a szennyezett csomagolóanyagok. Veszélyességüket többnyire nagy koncentrációjuk jelenti, vízbe, talajba kerülve gyorsan és hatékonyan jutnak ki mérgező hatásukat. Ártalmatlanításuk étgetéssel történik.

• Elektronikai hulladékok

A gyorsan fejlődő iparág miatt gyorsan cserélődnek az elektronikai alkatrészek.

Veszélyességüket a legveszélyesebb üszegzők alapján kell megállapítani. Ártalmatlanításuk többnyire végleges lelakással történik.

• Iródatechnikai hulladékok

Napjainkban egyre jobban terjed a nyomtatott, írógépek használata otthonokban. Az újra nem tűlhető festékpátrók, festékkazetták veszélyes hulladéknak minősülnek.

Ártalmatlanításuk többnyire végleges lelakással történik.

• Lejáró szavatosságú gyógyszerek

A háziorvosi szelvezése során keletkeznek. Összetételük többnyire sokféle, így a környezetre gyakorolt hatásuk is eltérő.

Ártalmatlanításuk főleg égetéssel történik.

A felsoroltakon kívül számos veszélyes hulladék (savak, lúgok, mosószerek, vegyszerek stb.) keletkezik a háztartásokban. Ezek többnyire vagy a csatornába kerülnek, szennyezve ezáltal az élővízeket, vagy a kommunális hulladéklerakba szállítják, más veszélytelen hulladékokkal együtt.

Környezetünk védelmének érdekében fontos a veszélyes hulladékok környezet szennyezését kizáró módon kialakított helyen történő gyűjtése, melyet a későbbiekben tárolnak, kezelnek vagy ártalmatlanítanak.

Baja Város Önkormányzata létrehozta azt a hulladékudvart, mely lehetővé teszi minden állampolgár számára, hogy a háztartásában keletkező veszélyes hulladékokat térítésmentesen leadhassa a gyűjtőhelyen. (Termelés vagy szolgáltatás során keletkező veszélyes hulladék a telephelyen nem adható le.) Baján és környékén jelenleg 27 iskolában helyeztek el használt szárazzelem gyűjtésére kialakított speciális gyűjtőedényzetet.

A hulladékudvar péntek 11-18 óra, szombaton 8-12 óra között áll a lakosság rendelkezésére, azonban a telephely frézést biztosító Testőr Kft. bármikor átveszi a beszállított veszélyes és szelektíven gyűjtött, nem veszélyes hulladékokat. Remélhetőleg a közeljövőben egyre több igénybe veszik ezt a szolgáltatást, ami által egy újabb lépést tehetünk városunk és környezetünk érdekében.

Molnár Csaba

Villanások a Kalocsai Sárköz vizeinek történetéből

Fa- és vascsöves zsilipek építése

A Sárközben a Vajas medre Duskok és Csanád határában a Duna védgáttal volt áttűrtve. A felgyülemlett belvizek levezetésekor az 1880-as évek közepéig, illetve 1896-ig a Duna és vízállása mellett évente többször is el kellett vágni a védgáttat. Eltekintve a primitív és veszélyes állapottól, a helyzet tartóztatásnak bizonyult. A belvíz a töltés anyagát is magával ragadta, és a hiányzó földet távolabbról nagy költséggel kellett odaszállítani. A Duna magas vízállása mellett meg egyenesen veszélyes, mert bizonytalan a vízszint, és az is, hogy az így helyreállított védgát ellen tud-e állni a víz nyomásának.

Az 1879. évi havas tél és 1880 márciusában a gyors olvadás miatt a belvizek annyira felszaporodtak, hogy 6-án 7 lábbal (2,21 m) magasabb volt a belvíz, mint a Duna. A társulat igazgatósága halogatta a töltés ártóvágását a hegycsúcs között lévő hőtér megóvására való tekintettel. De az alsó érdekelttség sürgetésére – mivel ott már 20 ezer holdat elöntött a belvíz – hozzájárult a dusnoki Vajas-torok megnyitásához. Tíz napig folyt ki a belvíz, utána a Duna vízszintje emelkedett, és a töltést vissza kellett töltetni. A nedves földből készült töltést a Duna magas vize beszakította, de nem csak itt, hanem a Csanád környékén is két helyen.

Az ilyen és ehhez hasonló eseteken elgondolkodva a társulat elhatározta egy faszilip építését a dusnoki Vajas-torokban. Arra vonatkozott, hogy mikor épült, a rendelkezésünkre álló anyagból pontos évszámot nem tudok közölni. A Vízügyi adatszolgálatában (VIASZ, Baja 1958. kéziratt) Szécs László főmérnök szerint – aki 1927-1948-ig a Sárközi Ártmentesítő Társulat szakmunkásaként volt – 1882-1884 között épült a zsilip. Az 1888. évi működésről készült jelentés szerint a dusnoki tölgyfaszilip tíz év óta kielégítő eredménnyel működik. A Sárközi Ártmentesítő Társulat 1901. évi működésében a faszilipet 1884-ben építette a társulat.

Bármikor is épült a faszilip, a sok belvíz, amit leengedett, sokat rongált az állapota. Az 1887. évi éjféliáskor a zsilip felőli gerendázata tartotta a vizet, és megfelelőnek bizonyult. Így, az nehezítette a zsilip

kezelését, és ellenálló képességét is befolyásolta. Ugyanis a belvizek rendkívül magas vízállása miatt a zsilipet az utolsó pillanatig nyitva kellett tartani. 1888-ban alapos kijavítást igényelt. Utána is sürd kellett javítani. 1890 után az évi működésről készült jelentések már csak úgy emlegetik, mint a „rozott dusnoki faszilip”, és többször is megállapítják, hogy hasznavehetetlenné vált. 1897-ben a zsilip dűlölését javították. 1898-ban 9 dűlögrendát erősítettek meg. Időközben a vascsöves zsilip tervét a társulat igazgatósága jóváhagyásra felterjesztette, és annak elhúzódása miatt aggodalmát fejezi ki, „hogy a rozott dusnoki faszilip – deczán annak, hogy gondosan javítsa és dűlölással erősítse lett – nagyobb árvíz esetén csak tetemes költségek mellett lesz tartható, de azon esetben sem biztosítania a veszélytől vidékünket.”

A rozott dusnoki faszilip a társulat első érdekelttségét (Csanád, Sükköd) nem tudta a belvizektől mentesíteni, mert az a terület málybenn fekszik. A társulat igazgatósága már 1888-ban – a már fentebb említett 1887. évi éjféliáskor után – foglalkozott a dusnoki és a csanádi Vajastorokban egy-egy zsilip építésének gondolatával. De az utóbbiról valójában csak akkor lehetett szó, ha már a csanádi ártmentés elkészült, és a zsilip az ártmentés után a véglegesen kiépített védgátra került.

Az alsó érdekelttség szorgalmazására és közgyűlés határozatának megfelelően a társulat 1893-ban hozzáfogott a Csanád-tőltestől Csanádig terjedő belvizek rendezéséhez. 1894 őszén a Hegyalatti csatorna építése be is fejeződött. Időközben 1892-1893-ban elkészült a Csanádi ártmentés. Így a csanádi zsilip építése időszerve volt.

1893. május 1-jén megtartott rendkívüli közgyűlés az igazgató választmányt felhatalmazta, hogy a csanádi vascsöves zsilip megépítéséről és annak fedezetéről intézkedjen. A zsilip terve még az ősz folyamán elkészült, melyet úgy alakították ki, hogy a zsiliphez egy szivattyútelep is csatlakozhasson. Az 1893. szeptember 23-án megtartott rendes évi közgyűlés a tervet elfogadta, és felterjesztette a földmívelésügyi m. kir. Miniszter úrhoz jóváhagyásra.

A terv jóváhagyása után a vascsöveket és a hozzá tartozó záróeszközt egy budapesti Schlick féle gyárban sírgözen megrendelték. A munkálatok 1895 októberében kezdődtek. A kőműves- és betonmunkát Huszty György és társa csinálták. A vascsöves zsilip építése 1896. február hónapban teljesen befejeződött, és azt rendeltetésének átadták. A zsilip három egymás mellett párhuzamosan fekvő 1,0 m átmérőjű ütemű vascsőből áll, melyek vastag betonrétegekbe vannak ágyazva. A vascsövek hossza egyenként 34,6 m, összesen 103,8 m. Minden vascső két tolvárzsal zárható el. A zsilip összes költsége 30.097 forint 25 kr. A csanádi zsilipról lévő őrházat tiszti lakcélú bővítették. Ezekről az eseményekről a Kalocsai Néplap 1896. február 29-i számában is lehetett olvasni. 1896-ban a társulat szakaszmérnöke a dunaoki vascsöves zsilip tervét és költségvetését elkészítette. A zsilip helyét a rozstart dunaoki füzisilip alatt jelölte ki. 650 km² ártéri területre tervezte a belvíz vezetését ehhez a zsiliphez. A lefolyási tényező 0,02 m³/km², ebből adódóan 3,4 m magas vízszint és 0,45 m/sec vízsebesség mellett 12,24 m³/sec vízmennyiséggel számolt. Ezt a tervet 1897-ben felterjesztették a földművelésügyi m. kir. Miniszter úrhoz jóváhagyásra. 1898 júliusában a társulatot illetékes helyről felhívták, hogy egy boltozott zsilip tervét is mutassa be. A társulat a felhívásnak eleget tett. Az 1897-ben felterjesztett tervet 1899. július 14-én 56641/V/1. szám alatt a földművelésügyi m. kir. Minisztérium jóváhagyta. A zsilip építése 1899. augusztus hónapban elkezdődött. A munka zavartalan folytatását a szeptemberi szokatlan magas ár víz akadályozta. A munkát szüneteltetni kellett, és teljes erővel hozzáfogtak a vascsöves zsilip

előtti, valamint a rozstart füzisilip mögötti körtöltés építéséhez. A körtöltést 662 cm vízállásra kellett kiépíteni. Ekkor jöttek rá, hogy a füzisilip lezárásakor a vizet nem tudja vissza, hanem az erősen átfolyik. Így az érdekeltséget a belvizek majdnem évenként kellően helyettesítik.

A zsilip építésére 50.000 forintot irányoztak elő, ebből az összegből 28.000 forint a földmunkákra (védtág korrekciója, alapok kiássa), állványozásra, cölöplétre és a betonmunkákra esik, 22.000 forint pedig a vasanyagok beszerzésére és felszerelésére. A társulat igazgató választmánya úgy döntött, hogy a beton és ezzel összefüggő munkákat a társulat hízi kezelésében végzi, a vasas munkákat pedig a Schlick-féle vasöntő és gépgyár Rt.-nek adja.

A zsilip alapját cölöplősték, a cölöplőkre 1,2 m vastag és 6,0 m széles betonotömbs készült.

A dunaoki vascsöves zsilip a belvíz oldalán 1938-ban.

A dunaoki vascsöves zsilip a Duna felőli oldalán 1938-ban.

Az elő- és utófülkék 32,0 m hosszban, a feleken 70 cm, a részükben 50 cm vastag betonburkolat készült. A zsilip levegővel érintkező része, valamint az elő- és utófülkék burkolata portland cementadagolással épült. A két darab csőszilip egyenként 2000 mm belső átmérőjű, mintegy 39000 kg súlyú, 31,6 m hosszú vascsőből készült. A csövek 10 mm vastagságú Martin folytas-

lernerből készülték. A csővezetékhez 4 db 2000 mm belső átmérőjű tolvárzsal készült. Súlyuk mintegy 16000 kg. Ebből kettő a töltésen belül, kettő a mentett oldali csővégeken épült. Az építési idő alatt három árvízrel kellett megküzdenni és az alapozásnál jelentkező forrásokat cölöplőzással elfojtani. Az előirányzott költséget mindezek ellenére nem lépték túl.

Az 1900. évben a dunaoki vascsöves zsilip építése és elszámolása befejeződött. Az összes építési költség 97.050 kor. 71 fillér. Ebből 44.156 kor. 02 fillér vascsövekre és a hozzá tartozó záró szerkezetekre, 52.894 kor. 69 fillér egyéb építési anyagokra és az őskézelésben végzett munkákra lett fordítva. A zsilip felülvizsgálatára a szükséges eljárásokat a társulat igazgatósága megtette. 1901. június hónapban a földművelésügyi m. kir. Miniszter úr rendelete alapján Nádory Nándor m. kir. miniszteri tanácsos a dunaoki vascsöves zsilipet felülvizsgálta. Megállapította, hogy a zsilip vasalkatrészeit, a házilag készített beton munkákat a jóváhagyott tervek szerint készítették, és ezeket jónak találta.

1938-ban a dunaoki vascsöves zsilipet is alá kellett préselni, ugyanazon okok miatt, mint a csanádi szivattyútelepet. Itt is a folyós homok altalaj és a vízszint különbség problémája jelentkezett.

A dunaoki vascsöves zsilip alappréselése 1938-ban.

A zárófűgűgöny préselése a belvíz zsilipfőnél.

A közölt képek: válogatás Sági Jenő gyűjteményéből.

Sági Jenő

HÚSVÉT ÜRÜGYÉN A RÓKUS-KÁPOLNA RELIEFJÉRŐL

A vasárnap mellett a legősibb keresztény ünnep a húsvét. Minden esztendőben Jézus halálára és feltámadására emlékeztek bennünket, amely az evangéliumok tanúsága szerint a „kovászatlan kenyér” (a zsidó pászka, Peszáh) ünnepén történt. Az ótestamentumi hagyomány szerint a menekülő zsidók az Egyiptomból való kivonuláskor sietségükben nem tudták megvárni a kenyér megkésését.

A zsidó hagyományban gyökerező húsvét-ünnep Rómában való átültetésekor igen kedvező talajra talált. A császári Róma talán leglátványosabb ünnepé volt ugyanis a tavaszi napéjegyenlőséget követő ünnepségsorozat. Húsvéti időpontját az egyház egészen a nikaiai zsinatig (325) a zsidó Peszáhhhoz igazította. A nikaiai zsinat döntött úgy, hogy húsvét minden évben a tavaszpont utáni hold-

töltét követő első vasárnapra essék. Legkorábban tehát március 22-ére, legkésőbb pedig április 25-ére.

Az ünnepet nagyböjt utolsó hete, a virágvasárnapkal kezdődő nagyhét készíti elő. Ekkor még bőjtű lila kelme takarja a templomok Jézus ábrázolásait, és lila színű ornátusban misézik a pap (feltámadásig). Az utolsó három nap a mély gyász ideje, a harangok sem szólalhatnak meg. A nagyszombati feltámadással kezdődő, körmenettel egybekötött örömszünet része volt valamikor az ünnepélyes keresztelés. Húsvétkor gyertyát szenteltek, régen kőből új tüzet csíhlottak, így is emlékeztetve a „világ feltámadt világosságára”, a sziklastűjéből kiszálló Krisztusra.

A képen látható, részleteiben is jellegzetes népi elemeket is feldolgozó Piéta (első harmadában) a még sziklasírba temetett Krisztust is megjeleníti. Ez a magas dombormű Baján, a Rókus-kápolna külső, déli oldalának falfülkéjében látható.

A Piéta, a halott fiát az élőben tartó Mária többnyire Kálvária-oltárokon szerepel a barokk művészetben, de szokásos témája az út menti kőszobroknak is. A Rókus-kápolna reliefsze igen zsúfolt, több eseményt egyszerre megjeleníteni igyekvő kompozíció. A dombormű közepén Mária élőben szinte vízszintesen fekszik Jézus élettelen teste, mellkasa kissé kidomborodik, jobb karja merőlegesen hull alá. A relief felső harmadában a keresztre feszítésre jelzőszerűen utaló elemek, míg az alsó harmadban a sziklasírba temetett Krisztus teste látható.

A Rókus temetőben lévő késő barokk kápolnát 1739-ben, a pestisjárvány után emelték, később, 1795-ben építették át a mai formájában. Rapcsányi Jakab monográfíusa szerint: „Az 1739-ben épült kápolnát csak ideiglenes használatra emelték, s az ősök fogadalmát csak az 1795. évben teljesítette az unokák hálás kegyelele, amikor pazar bőkezűséggel fölépítették a most is fennálló, a rókusai temető lejtős magaslátán díszlő szentélyt.”

Kovács Zita

A fotót dr. Uherkovich Gábor küldte számunkra.

KÜLDETÉS

3.

A júniusi nap már csaknem delélen állt, amikor három lovas bukkant elő az Olona patak fölkel, bokrokai sűrűn benőtt, szőlő völgyéből, és felkaptatott a Vareséből nyugatra tartó országútra. Mielőtt továbbindultak, figyelmesen körülnéztek. Szemkőzt velük, a meredeken emelkedő hegyláncok ritkái erdő, a balra-jobbba kanyargó úton csend. Teleki szólatot meg először:

– Itt sem valami nagy a tülekedés, uraim. – Nem is bánom – sóhajtott fel Hossek kapitány, miközben rövidre hízta a kantarászát, hogy visszafogja a nekirugaszkodástól meglökött, nehezen csillapodó lovát.

Tűr csak egy mosollyal felelt.

Amióta Sesto Calendéből elindultak, és még a mellékutakat is elkerülve, erdők védelmében vagy szántóföldek közt haladtak kelet felé, csak távoli tanyák udvarán láttak olykor némi mozgást, de szemtől szembe nem találkoztak senkivel. Az előző napjuk bezugg mozgalmasabb volt! Korán reggel indultak Torinóból. Klapka utasítására Hossek Lénárt azzal a feladattal csatlakozott hozzájuk, hogy Garibalditól a korábban ejtett magyar foglyokat, amint csak lehet, hozza magával Genovába. A kesse hajó, gyér szakállú lengyel, aki a magyar szabadságharcban szerzett kapitány rangot, örömmel tartott velük, mert ő is, mint amnyian, unta már a hetek óta tartó tétlenséget.

Egy franciá katonai szervezésére sikerült feljutniuk. Kék kabátos, vörös nadrágos, fehér kamáslis bakák közt húzták meg magukat, hallgatták vidám nótáikat, egyszer-egyszer még a császári tilalom alatt álló Marseillaise-re is rázendítettek, és mire a nap állása és a gyomruk a reggeli idejét jelezte, Novarába értek. Onnan már nem volt vonat, a Lago Maggiore felé bérlet kocsival folytatták az utat. A vidék nem biztonságos, intették őket a helyőrség olasz tisztjei, az előző napokban a térségben többször is feltűntek kémiszemlélt végző osztrák egységek. Szerencsére sikerült elkerülniük a végzetes találkoztást (Hossek ugyan igazán néha dragonyosok lovainak dobogását vélte hallani), és néhány órái zötyögés után haj nélkül értek Aronába. Innen már a tó mellett haladtak. A szeszélyesen kanyargó út a kéken csillogó víz és a baloldalt emelkedő hegyek közt hol kitágul-

ló, hol egészen szűkösűkölő síkon futott észak felé. Mellette zölden pompázó növényzet, ciprusok, lapos koronájú pineák, a domboldalakon virágzó százelek-bokrok. A Pallanzai-öblöt megkerülve Intrába jutottak. Gyorsan kiderült, hiába jöttek, a hajnalban odaérkező katonák a környék összes használható vízi járművét dél felé, Aronába irányították. Nem volt mit tenni, vissza kellett fordulni. Ekkor már késő délutánra járt az idő. Hogy a visszautat megrövidítsék, a pallanzai vármőrségtől kértek segítséget. Nekik volt egy csónakjuk, és vállalták is, hogy a nyugat felé hosszán elnyúló öblön át-eveznek az utasokkal, akik ezzel húsz kilométert megtakaríthatnak.

Az öblől közepén jártak, amikor észrevették, hogy a tó lombardiai partján levő Lavemo felől sebesen közeledik feléjük egy osztrák hadigőzös.

– Istennek, ezek elkapnak bennünket! – szikadt ki Telekiből a rémület.

– Ha a tálpart felé indulunk, koránisan belefutunk volna.

– Úgy látszik, a parti őrség még a helyén van – döbönt meg Tűr is.

A helyzet csaknem reménytelen volt. A hat markos olasz evezős hiába adott bele mindent, a táolság egyre csökkent. Már-már úgy tűnt, nincs menekvés, de aztán egy hirtelen jobbra kanyarodással sikerült a lomhábban forduló hajóval szemben egy kis előnyhöz jutni, és a csónakot a parti sziklák közé kormányozni, ahonnan a csapat egy ugrással a szárazföldre kapaszkodhatott.

Amikor késő este ismét Aronában voltak, és a helység egyik szegényes szállójában lefekvéshez készülődtek, Teleki Tűrhez fordult:

– Hallod-e, pajtás, amikor ott voltunk a vízen, nyakunkban a gőzössel, engem majd kirázott a hideg. Te meg, mint egy hosszú szakállú, nagy bajuszú Neptun, csak földigéltél nyugodtan, mintha csak kéjtudással lennél. Hogy tudsz ilyen hidegvérrel szembenézni a veszéllyel?

– Aludtunk, öreg, holnap is nap lesz – hárította el Tűr a feleletet, de magában azért megfogalmazta a választ. Nem igaz, hogy nyugodt volt. A gyomra összerándult, a meile elszorult. De félelmet valóban nem érzett. Inkább valami tehetetlen dühöt, amihez hasonló akkor fogta el, amikor 1855 novemberében az a sza-

kaszyi osztrák katonája rajtaütött.³ Fegyver nélkül, a védekezés esélye nélkül, kiszolgáltatva várnai a végezést, ez a szerep nem neki való. Nem nyugalom volt az, Sándor, amit láttál, hanem beütlenség, végzett az önmagának szóló számvetéssel, és végignyújtózott a megnyírkorduló ágyon.

Mivel kalandjuk nyilvánvalóvá tette, hogy Lavemo várában még ott vannak az osztrákok, hajóikkal tehát bárhol felbukkanhatnak a tavon, és reggel azt is megtudták a jól tájékozott portástól, hogy Sesto Calendében nincs ellenség, Garibaldi vadászai pedig valahol Como táján lehetnek, változtattak az eredeti terven, nem a Maggiórén, hanem néhány kilométerrel lejjebb, a Ticinón keltek át Lombardiába egy halász segítségével. Sesto Calendében valóban nem voltak osztrákok. A helybeliek azt mondták, egyet sem láttak május 22-e óta. Garibaldi akkor elkergette őket, és hála Istennek, úgy látszik, azóta sem mernek visszajönni. Egy úr, amikor megtudta, hogy az alpesi vadászok táborába igyekeznek, felajánlott nekik három jó lovat.

– Örömmel szolgáltam velük a hazát. Fogadják jó szívvel – mondta, és már vezette is őket közeli birtokára.

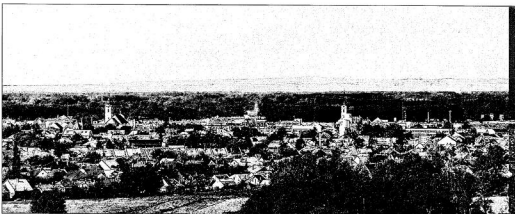
– Hajóeszközből, gyalogosokból egyszerűen lovasokká váltunk – kommentálta Telek a történetet.

Varesét célszerűnek látták elkerülni, nem tudhaták, mi ott a pillanatnyi helyzet. Arra gondoltak, ha valahol a várostól keletre elérik a comói utat, majd tájékozódhatnak.

A rövid szemléldés után most jobbra fordultak, és lovaikat lassú ügetésre fogva elindultak a sziklakkal, bozottal szeglett lejtős úton. Tíz perc sem telt el, amikor egy balra kanyarodás után kinyílt előttük a táj. Jobbról szántóföldek pásztái és messzire hullámzó dombok sora, balról egyre magasabbra kúszó erdő. Közöttük a hegyvidéki támaszkodó aprócska falu. Imitt-amott füstölő kémény jelezte az ébédidőt.

– Ez hát Malnate – mormolta Tűr maga elé a falu nevét.

Óvatosan közelítették meg a szőlős házakat, de mivel semmi gyanúsat nem észleltek, megállás nélkül léptek tovább a kocsmáig. A bejárat előtti padon néhány poraszt gubbasztott, a sötétség egyik asz-

talánál simaképző fiatalember támasztotta az állát. A felszutyókálásból ocsúdó kocsmáros hunyorogva nézett fel a belépő idegenekre. Türr odaköszönt neki, és közelebb lépve határozott hangon kérdezte:

– Katonákat látták-e erre felé mostanában?

– Látni éppen láttunk – pislogott bizalmatlanul a kerek fejű, rövid nyakú ember, és nebezkesen felkászálódott.

– Miféleké voltak?

– Ilyenek is, olyanok is – morogta, és miközben végigsimított a pocakján felpúposodó kötényen, kutakodva méregette az idegen akcentussal beszéző, különös vendéget.

Ekkor már a közelükben ülő fiatalember is feltekintett, és szemlátomást érdeklődéssel várta a folytatást. Türr ennyiből már látta, hogy nincs mitől tartaniuk, ezért nem kértelt tovább:

– Garibaldinhoz akarunk eljutni.

A kocsmáros, még mindig gyanakodva, éppen csak fontolgatni kezdte, mit is mondjon erre, amikor a fiú odaszólt:

– Az nem lesz nehéz, az alpesi vadászok tegnapielőtt óta újra Comóban vannak, az ellenség pedig eltakarodott a vidékről.

– Hurrá! – kiáltott fel Teleki, és az eddig gondterhelten álldogáló lengyel is megkönnyebbült sóhajjal lépett előbbre.

A barátkozás ezután már gyorsan ment. A jövővények felfedték kilétüket, a fiatalember is bemutatkozott, és mivel nyílt szívű, közlékeny legényke volt, egykettőre kiderült, hogy második éve él a faluban, hogy ő a mai napi iskola egyetlen tanulója, hogy nőtlen lévén a kocsmárosnál kosztol, most is éppen ebéd utáni sziesz-

tájt tölti, és hogy amióta az esztét tudja, ki nem állhatja a kétféjű sas alatt basáskodó idegeneket.

A kocsmáros is feloldódott. Hellyel kínálta a vendégeket, a felesége után kijelölt, a melegszező, barna asszonnyal együtt besomfordáló suttyó gyerekekre ráparancsolt, hogy lássa el a lovakat, aztán bort töltött, karjait széttárta (kisé teátrálisan, vélte Türr), és emelt hangon, ünnepélyesen mondta:

– Isten hozta önöket. Szerencsémnek tartom, hogy megtisztelték házaamat. Garibaldi neve számunkra szent, mint az imádság. Aki hozzá tartozik, az nálunk a legkedvesebb vendég.

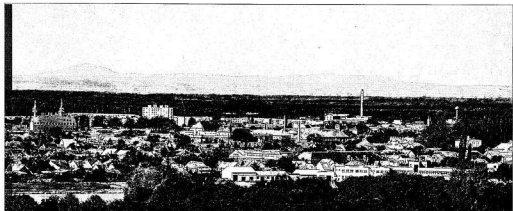
Amíg ebédelték, kérésükre a tanító úr mindenről részletesen beszámolt, ami az előző tíz napban a környéken történt:

– Május 24-én ért ide a hír, hogy Garibaldi alpesi vadászai bevonultak Varesébe. Másnap reggel Como felől osztrák menetoszlopok érkeztek, és csak vonultak, vonultak. Rengetegen voltak, megszámlálhatatlan, volt velük nyolc ágyú is. Dél felé aztán távoli ágyúdörgés hallatszott, később közeledő fegyverropogás, és nemcsakra újra láthatuk az istenverte németeket, mielőtt jöttek. Istennem, milyen jó érzés volt meglátni az első! Ide nem messze, San Fermoánál újra megláttuk őket, de igen keményen. Azt mondják az ottani parasztok, hogy az ellenség legalább száz halottat vitetett velük szekerekkel Comóba, amikor alkonyatkor végre csend lett. A mieink veszteségeiről nem tudok, de könnyebb sebesültek sokan jöttek ide is, néhányukat a falu asszonyai közzétették be.

Másnap nyugalom volt. 27-én aztán rendezett sorokban Garibaldi ezredei jöttek („Istennem, de szépek voltak” – szólt itt közbe a kocsmáros), áttörtek az osztrák védővonalon, és heves harc után bevették Comót. Nem sokáig tartott az öröm. Két nap múlva tengernyi erővel érkezett az ellenség. Urbán katonái, az átkozott horvátok² jöttek. Maledetti croati – ismételte dühösen. – Nemcsak Comót és Varesét, de szinte minden falut is előzönlöttek. („Ide is jutott belőlük, hogy a fene ette volna meg őket” – toldotta meg most a kocsmáros a tanító szavát.) Ekkora túlerővel még egy Garibaldi sem szállhatott szembe nyílt csatában. Egy ideig lavrozott közöttük, kapkodták is a fejüket a nyavalyások, aztán az összes emberével együtt eltűnt a hegyekben. Tegnapielőtt egyszer csak ritkulni kezdett a német a vidéken, a csoda tudja, miért támadt mehetnéjük, és innen is elpucoltak szerencsére. Aznap este az alpesi vadászok ismét betörték Comóba, és kitakarították onnan Urbán maradványait. Járőrök tegnap is, ma is jártak erre, és azt mondják, most mindenütt nyugalom van.

A vendégek elégedetten hallgatták a legfrissebb híreket, amelyek azt jelentették számukra, hogy a második napja tartó hányódás után alighanem hamarosan révbe érnek.

– Jó hírek és kitűnő ebéd, mi kellene még a boldogsághoz – lelkesedett Teleki. – Talán egy szép asszony csókja – sügta oda Türrnek magyarul. Nem sokkal később a három férfi vidáman intett búcsút vendéglátóiknak és a hírekre odaszállingózó falusiaknak.

Fényképezte: Gaál György

Mintha lovak is megéreztek volna gazdáik megváltozott hangulatát, vagy talán csak a jó ábrak és a friss víz tette, kényeskedve kapkodták patáikat, s amikor lazult a gyeplő, vigan iramodtak neki a szürkésbarnán kanyargó útnak. Teleki félszemmel Hossekre esett, és huncot mosollyal rándított a Búsul a lengyelei kezdetű nőtára.

Másfél órányi poroszkalás után érték el az alpesi vadászokat. Egy kisebb egységük, harminc-negyen ember tanyázott az út mentén, puskák gúlában, a vörös inges katonák többsége pedig az árnyékban heverészett. Amikor igazolták magukat, a parancsnok, egy húszéves forma, nyúlónak fű szabályos jelentést tett. Ebből megtudták, hogy Nicolo Suzini szifazda vigyázza Varese felől a várost, és ennek a szakaszának most, afféle félpihenőben, az út szemmel tartása a feladata. Arról is tájékoztatást kaptak, hogy Garibaldi tábornok nem tartózkodik Comóban, de a hadosztályparancsnokságot könnyű lesz megtalálniuk, mert a város központjában, a Katedrális melletti városháza épületében székel. Türr jó szerencsét kívánt a lassan köréjük gyülekező harcosoknak (némeiyükik szinte gyerek, konstátálta némi megütözéssel), és fél óra sem telt el, szemtől szemben álltak Giacomo Medici-vel, a második ezred parancsnokával.

A két magyar régről ismerte a csontos, széles arcú, átható tekintetű ezredes. A rövid életű Római Köztársaság hős védője az ötvenes évek elején a Mazzini-féle Nemzeti Bizottság tagja, az Apostol³ jobb keze volt, és a milánói felkelés előkészítésében kulcsszerepet játszott. Az öszeesküvő csoportok vezetői, így Türr

is, közvetlenül tőle kapták az utasításokat. Azt is tudták róla, hogy Garibaldi egyik legrégibb harcostársa, már a dél-amerikai pampákon⁴ együtt volt vele.

– Vártuk már Önöket, uraim, Torino jellette érkezésüket. Örülök, hogy baj nélkül idejutottak, és annak nem kevésbé, hogy velünk akarnak tartani – mondta a kölcsondás üdvözlések után. Katonás szűkszavúsággal beszámolt a hadosztály helyzetéről. Elmondta, hogy az első-második ezred jelenleg pihenőben van, a Marrochetti-ezred pedig, amely nem vett részt Como bevételében, nyugat felé indult, hogy kifüstiölje Lavenóhól az osztrákokat. Amivel Bixio zászlóalja május 23-án sikertelenül kísérletezett, az a távirón érkezett friss hír szerint ma délelőtti sikert, a vörösingesek egyetlen rohammal bevették a várat, és a védők, parti hajóikat is hátrahagyva, fejezettezen menekültek át Svéjcha. A győztesek Varesében éjszákáztak, és holnap, várhatóan kora délután érkeznek Comóba.

A jövővények nem titkolt örömmel nyugtázták, hogy akik előző nap olyan cudarul megkergették őket, nem garázdálkodnak már a Maggiórén.

– Látjátok, pupákok – fordult társaihoz Teleki –, ha egy nappal később támad kedvünk a csónakfázásra, akkor a tájban győnyörködhetünk volna, nem azt kellett volna mérlesekélnünk, mire képes egy osztrák hadigözs.

Medici adjutánus szállást kerített a számukra, reggelre ruhát, felszerelést, fegyvert ígért, és megmutatta, merre találják, ha majd vacsorára, társaságra vágnak, azt a kocsmát, amelynek nagytermét tisztáskaszinóznak nevezték ki.

Az első ember, akit este Türr a sűrű szivarfüstben üszö, lármás teremben meglátott, a régi jó barát, az apró termetű, göndör hajú Gaetano Sacchi volt. Hevesen gesztikulálva, fekete flirjeit meg-megrázva, ide-oda hajladozva, lépegetve éppen egy asztaltársaságnak magyarázott valamit, amikor a pillantásuk összeakadt. A mondatot félbehagyva, karjait magasba csapva felkiáltott:

– Stefano, drága barátom, de örülök, hogy megjöttél – és máris ugrott, öleltesköltö a meghatottan toporgó Türrt, aki nem számított rá, hogy hajdani fegyvertársa bukkán az alpesi vadászok között. Annak idején a Mazzini és Kossuth kezdeményezte titkos akciókban együtt vettek részt, Sacchi ezredes volt a piemonti szervezkedés egyik főszereplője. Pavia alatt is együtt voltak, azon a februári éjszakán ők ketten kutatták fel a kompot, amellyel a felkelő csapat átkelését tervezték, és reményt vesztve, szétkötözve együtt élték meg a kudarcot is.

– Tudtam, hogy jönni fogsz – folytatta barátságba karolva az ezredes –, és nemcsak tegnap óta, amikor Medici említett. Tudtam a háború első pillanatától. Nem sokkal azelőtt a régi holmijaim közt matatva kezembe került egy újságkivágás, és azt azóta magammal hordom. Tudod, mi van benne? A cikked, amit Tuniszba menet írtál a bajóról. Emlékszel? Szabad jövőt jósoltál a testvérháznak, és ígértél is valamit. Ezt inkább lássuk szó szerint! – Belső zsebéből elővette a gondosan összehajtogatott újságlapot. – Látod? Ez az. Az Italia e Popolo 1853. március 29-i száma. – Végigfutott a sorokon, azután felolvasta a keresett

mondatot: – „Bárhova is vessen végzettség, legyetek biztosak, hogy a függetlenség első kiáltására ott leszünk azoknak a sorában, akik halált megvetve elsőként támadják meg az ellenséget.”

Tűr meghökkenve szembesült hat év előtti önmagával, és szinte védekezve mondta:

– Ma már nem írnék le ilyen fellengzős mondatot.

– Bánom is én, mit írnál, vagy mit nem írnál. Itt vagy, és ez mindennél többet mond – harsogta Sacchi, miközben apró lökésekkel egy szabad asztal felé terelte barátját –, és megághatom, ez itt végre nem a stradellai maszkából, innen minden nap igazi csatába megyünk.

Később előkerült néhány más ismerős is a régi gárdából. A vacsorát követő időgátás közben egymás szavába vágva idéztek régi, közös emlékeket, és meséltek Tűrnek a friss élményekről is: a Varese melletti tűzkeresztéséről, meg arról, hogyan hajtották maguk előtt szuronyrohammal az ellenséget, Como kőszert beveteléről, és újra és újra Garibaldi-ról, az Öregről, akinek taktikai bravúriktól és emberségét nem győzték dicsegni. Tűr korábban nem találkozott Garibaldival. Amikor ő, az osztrák hadseregnek hátat fordítva, 1849 februárjában a maroknyi magyar légiónt szervezte Piemontban, Garibaldi már Rómában volt, és a frissben kialakított köztársaság ügyeiben vett részt, amikor pedig ugyanannak az évnek júniusában ő Badenben a poroszokkal csatázott, a tábornok a Rómára támadó negyvenezer fő franciáinak hadseregével vívta élet-halál harcát. A dél-amerikai pampák hőstét Európa akkor ismerte meg igazán. Vörösisgai életén újra és újra csodálkat művelt az egyenlítőn harcoló. Ahol egzotikus fehér ponchojában, széles karimájú, tollbokrétás kalapjában feltűnt, lelkesedés lobbant, az ellenség pedig babonás félelemmel futott a „vörös ördög” elől. Oudinot tábornokot ügyi végül eldöntötték a küzdelem, de a legenda már élt, Garibaldi visszavonhatatlannal Itália szabadságharcának jelképe lett.

A bátorúra készülő Cavour tudta, hogy a hős nimbusza mit sem kopott az eltelt tíz év alatt, s hogy nevére tízezrek mosolyhatnak meg, ezért, bár nem rokonszenvezett radikálisizmussal, üzent érte, vezérőrmaggyá nevezette ki, és rábízta az önkéntesekből alakuló csapatok vezetését, Garibaldi sem volt kevesebb az ellenérzés, mivel azonban az olasz egység számára is mindennél

előbbrevaló volt, odahagyta Caprera szigeti remeteségét, és szívvel-lélekkel munkához látott. Úgy gondolta, ha most a szárd-piemonti monarchia vezetésével van esély az egység megteremtésére, akkor tévútváz nélkül a mellé kell állnia. Bosszantotta ugyan, de nem vette el kedvét La Marmora hadügyminiszter packázása sem. Beletörődött, hogy csak három gyalogezredet és kétszáz lovaszt adtak a keze alá, amikor megbízást kapott a Lombardiába való betörésre. Kárpótolta, hogy tisztikarát régi, hűséges harcostársaiból alakíthatta ki, és hogy önállóan jelölhette ki az általa célszerűnek ítélt harci feladatokat. Többségében civilekből verbuválódott hadosztályával így tudott sokszoros túlerővel szemben is sikereket elérni, és persze a lelkesedéssel, ami a katonáit fűtötte, ami a sok költőt, mindenféle más művészt, diáktól hadi ismeretek nélkül is eredményes harcosná tette.

Ahogy múlt az idő, a tiszteknek fenntartott teremben egyre többen forgolódtak. Voltak, akik az éppen letett szolgálat után csak egy italtárt tértek be, de a legtöbb éjjel nem érkezett, miután körbejárt, és egy-egy mondattal üdvözölte az ismerősöket, odatelepedett valamelyik társasághoz.

Az egyik asztal mellől, székét határozott mozdulattal átrálva, egy nyurga fiatalember emelkedett fel. Bal kezével végigsimított loboncos üstökén, aztán két karját oldalra mellett leszorítva énekelni kezdett. Erőteljes, telt hangja túlszárnyalta az általános zivajzt:

„Megnyílnak a sírok, kikélnak az árnyak, a vértáncú, íme, csatasorba állnak...”

A beszélgető, nevetgélő csoportok odaforultak. Egy pillanatra csend támadt, aztán a folytatásba innen is, onnan is bekapcsolódtak, a refrént pedig együtt zúgta az egész terem:

„Itália, rajta, most vagy soha, üzd el, most vagy soha, fízd el, mind az idegent!”

Tűrt is magával ragadta a hirtelen támadt hangulat. A második strófiát már együtt dúdolta a többiekkel, és aztán érces hangján velük fújta a refrén frissen megtanult szövegét:

„Itálin, rajta, most vagy soha, üzd el, most vagy soha, fízd el, mind az idegent!”

A sosem hallott dal ünnepélyessége, a visszatérő sorok dobpergészerű keménysége a szívét hatolt. Amint végpillantott az elkomorlyodó, énekléstől kipirult férfiarcon, úgy érezte, végre tár-

sakra talált, nem kíváncsi szemlélődő többé, hanem résztvevő: egy azok közül, akik minden álmodásra készek a közös eszméért. Eszébe villantak az imént lefitymált szavak: „Ott leszünk azoknak a sorában, akik a halált megvetve elsőként...” Az ördögbe is, úgy látszik, ha elkap a hév, ugyanaz a pátoz tör elő belőlem ma is, próbálta hűteni magát, de amikor a dal végén felhangzott a háromszoros vivát, önfelédten kiáltotta a tömeggel ő is: Evviva Italia! Evviva Italia! Váratlanul feldőlt benne egy tíz év előtti kép. Március eszején a légio magyar lobogót kapott, s amikor az ünnepélyes zászlószentesítés után a büszke magyar csapat bemarszolt Alessandriába, az utcára tuduló sokaság mindenfelől azt harsogta: Evviva Ungheria! Éljen Magyarország! A közös szabadságharcban akkor lettünk testvérek, gondolta, miközben az emlékező egy pillanatra elhomályosította a szemét.

– Mi ez a vérpezsdítő dal? – kérdezte Sacchitól.

– Garibaldi himnusza.⁸ Ez a mi közös imádságunk, de a harci riadónk is – hangzott az ünnepélyes vilásg.

Amikor nem sokkal később az öt kísértő hű barátát szálláshely felé ballagtak, Tűr Garibaldiról érdeklődött:

Medici csak annyit mondott, hogy: – Egyelőre nem tudunk lejelentkezni nála, mert nincs a városban, de biztosított bennünket, hogy a tábornok nemsokára itt lesz, és hogy nagyon számít a segítségünkre.

– Harmadik napja már, hogy mi sem látuk. Jó tíz kilométerre a várostól, Raimondi másik Fino Mornaccó-i birtokán múlja az időt az Öreg. Szó se róla, a márkai régi támogatója ügyünknek, megérdemli a megtiszteltetést, de a bennfentek azt suttogják, hogy inkább a márkai lánya, a szépséges Giuseppina az, aki miatt nem tud betelni a vendégeskedéssel. Vele tesz nagy kirándulásokat, a rossz nyelvek szerint a vén tengerész tegnap is a tizenhét éves kisasszonykával csónakázott a tavon, mintha csak nem is háborúban, hanem vakáción lenne.

– Hej, ti taljánok, megértitek a pénzeteiket – kacagott Tűr. – De talán mi sem vagyunk mások. Biztosan nem: véletlen, hogy a magyar mondas is úgy tartja: a vén kecske is megnyalja a sőt.

Most Sacchin volt a nevetés sora. – Azért ne hidd – mondta –, hogy Garibaldi megfélemez a kötelezettségeről. Meglásd, holnap, amikor Marrochett ezredes megérkezik, ő is előkerül.

Jegyzetek:

1. Az angol hadsereg szolgálatában álló Türrt Havasalföld fővárosában, Bukarestben tartóztatta le az osztrák katonaság.
2. Carl Urban osztrák altábornagy hadtestében számos nemzetiségiekből verbuvált ezred volt. A horvátokon kívül magyarok és szlovákok is szolgáltak alatta.
3. Hívei nevezték így Mazzinót.
4. Az 1840-es években a Garibaldi vezette elasz légió Uruguay oldalán Rosas argentin diktátor ellen harcolt.
5. A franciák IX. Pius pápa hatalmának visszaállítása érdekében támadták meg a Római Köztársaságot.
6. A francia expedíciós hadsereg parancsnoka.
7. 1854-ben Garibaldi hazatért, és a Szardínia közelében fekvő, csaknem lakatlan Capra szigeten vett egy kis földet, s ott épített házában élt a következő években.
8. L. Mercantini 1859 tavaszán írt Inno di Garibaldi című szöveget A. Olivieri zenésítette meg, s a dalt szinte azonnal Itália-szerte énekelni kezdte a szabadságot áhító nép.

Bálint László
(folytatjuk)

Köszönjük...

Lapunk hosszú évek során a Bajapress Kft. nyomdájában készült. Április hónaptól kezdődően a Bajai Honpolgárt az Arculat Nyomda Kft. üzemében nyomják.

Szerkesztőségünk ezúton köszöni meg a Bajapress Kft. minden dolgozójának eddigi munkáját, nem felede az az önzetlen segítséget, melyet a nehéz időszakokban nyújtottak lapunknak, biztosítva annak rendszeres megjelenését.

PÁRI MIRELLA VERSESKÖNYVÉRŐL

Nem álmodom mindig

— Kassák Kládó —

A kötet szerzője tizenhat éves kora óta rendszeresen ír. Munkáival kezdetben diákok részére meghirdetett irodalmi pályázatokon vett részt, és a rendre elért első helyezések tanúsítják, hogy a szakértő bírálók igen korán felismerték a nyiladozó tehetséget. Hamar jutott publikációs lehetőséghez is. Az izraeli magyar nyelvű *Új Kelet* és a magyarországi hiteközségek lapja, az *Új Élet* két éve rendszeresen közli írásait. Egy verse a Bajai Honpolgár 1998. júniusi számában is megjelent. Az itthoni, bajai közönség előtt költői esteken mutatkozott be. 1998 májusában jómagam is egy ilyen alkalommal ismertem meg néhány versét. Összintén megleptek eredetiségükkel és mives kidolgozottságukkal. Az éppen akkor érettségiző ifjú költőnek, úgy láttam, már sikerült magáéval hódítania az általa belátható világot, és birtokában van a képességnek, amelyvel annak formát adhat.

A közelmúltban megjelent kötet Pári Mirella első könyve. A korábbi és újabb termékből kiválasztott negyven vers együttesen meggyőző híradást egy érzékeny lélekről, amelyben egymást nem kizáró ellentétként van jelen a létkérdésekkel való halálkomoly viaskodás, a fájdalom reflexiói és az ujjongó életöröm, és amelynek érzelmi skálája az imádságos áhitattól a profétai dühig, az elvesztétség érzésétől a játékos önmirónig terjed. Tematikailag a versek világa nem tágas, de olykor megkapóan bensőséges. Szép versek szólnak a költő szüleitől (*Apám ötven éve, Anyám, mint rózsza, Én nem vagyok egyedül*), a felnőtté avató halálélményről (Halotti ima nagyanyámról) és a természettel, univerzummal való intim találkozásokról (*Angyalok tavaszra, Hinta*). Érdekes és talán legjellemzőbb vonása a versvilágban, hogy a primer élmények helyett igen gyakran a személyesség bevitt, közvetett tapasztalás, a kulturális élmény tölti meg tartalommal. Egy mai fiatalról szólva talán meghökentető, de Pári Mirella esetében igaz, hogy életének egyik meghatározó élmé-

nye a holokauszt. Nem látta a halálba menőket, nem közvetlenül tapasztalta meg, hogy „a falvak kitérnek előlük, és félre állnak a kapuk.” (*Pillnasky János: Harbach, 1944*), mégis szívéig égett a XX. század szégyene. Szikár egyszerűséggel fogalmaz, de borzongatóan sokat mond, amikor ezt írja:

*Akkor is megszületett
a kis János, bár
a zsidó Mártír Debrecenből
és Jézusét, a munkácsi ácsot
Auschwitzban
a szelektáláson
gázkamrába küldték.*

Az egykor volt tragédia mély átélése őt nem szánalomra, nem is lelkiismeret-furdalásra indítja – mint józsefi kívüli állót –, hanem az ártatlanként menettel való azonosulásra. Az élményből így személyiséget kikovácsoló hit épül:

*Ősnyám, Ráhel
Fogadott örökbé.
Ábrahám gyermeke vagyok,
Héber.
És nem vonul ki szívemből
Soha Egyiptom.*

Versék sora vall a vállalt sorsközösségről (*Égőfalazat, Barthes, Menóra, Mezuad*). A zsidó kultúrával való találkozás a világ értelmezésében is segítségére volt a fiatal költőnek. Az esztétikai nyereség még szembeállítható. A bibliai minták játékosan gazdagították stílusát. Míg azonban egyfelől kétségtelen előny egy nagy kulturális hagyomány elsajátítása, másfelől a belefeledkezés azzal a veszéllyel jár, hogy elzárjuk a kilátást a való világ felé. Profán szemlélőként a veszély jeleit látom abban, hogy amikor Pári Mirella aktuális társadalmi problémákról akar szólni, akkor vagy súlyosnak szánt, mégis üresen kongó profétai átkokat szór (*Négy tétele*), vagy csak naiv végítélet-vízóra képes (*Ad audiendum verbum*). De hadd említsek egy kivételt, amely azt

tanúsítja, hogy akad csúfondóran e világi szava is viszonyaink furcsaságának bemutatására!

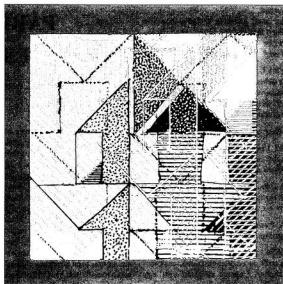
A Nap ma nyugaton kelt fel című verséből idézek:

Nézünk csak!
Itt valami nem stimmel.
Nyugaton kél? Keleten nyugszik?
Vagy már körbe se jár?
Túlóradfért talán.
Dél sem lesz? S akkor mikor eszünk?
Felborult a szertartás, a rend megszűnt.

Fejre állt a világ!
Olyan ez, mint mikor Európába megyünk,
pedig ezerszáz éve már, hogy megfőttünk.
Ennyi kellene ehhez is?
Felfogni:
Nyugaton kél a Nap!
Keleten nyugszik!

Pári Mirella ígéretes tehetség. Könyve egyenletlenségei ellenére is figyelemre méltó teljesítmény.

Bálint László

SZELLEMI ILLATOK

Kántor József kiállítása
Pécsett, az Arthus Galériában

Nem álmodom mindig

Ha álmodom
akkor a rétek
mindig zöldék
s az ég
gyakran kék
fákat látok
déliábrászruk
remegő karjaik
feketék
Ha álmodom
akkor nem ismerlek
téged
se őket
senkit akik
nappalsimban előttem
felsorakoznak
új idegennel beszélnek
álomnyelven
amivel nem lehet
hazugságot mondani
Ha álmodom álmaim néha
imák.

De nem álmodom mindig.

Pári Mirella verse

Pécsett, a Ferencsek utcájában egy hangulatos majdnem-padlásterben működik egy csöppnyi galéria, ahová az ország minden pontjáról hívnak, főleg kortárs alkotókat egy-egy bemutatkozásra. 2000 márciusában Kántor József mutatkozott be itt a pécsi közönségnek. A kiállítás érdekes színfoltja, hogy a látogatók között minden alkalommal kisorsolnak néhány miniatúrát (egyedi vagy sokszorosított grafikát) – a képen az egyik ilyen miniatúra látható.

Kántor József Pécsett bemutatott munkái a tölte megszokott színvonalú és kvalitású szítnyomatok voltak. Grafikusnak mindegyike egy-egy *motívum* mögött rejlt reális állhatatos felkutatásból és annak vizuális megjelenítéséből születtek. Ez az önkifejezés azonban számtalan csapdát rejtett. Azt a veszélyt, pl. hogy a festészet merő mértani dekorációvá válik, hasonlóan egy pulóverhez vagy szőnyeghez. Hiszen a műalkotásnak mindenkor expresszívnek kell lennie, mély érzelmi és/vagy szellemi tapasztalatot kell kifejeznie. Va-

jon a minden ábrázolási ötlettől mentes forma és szín alakítható-e szimbolikus kifejezőeszközzé? Anyait már Kandinszkij is mosdott, hogy bizonyos meghatározott formáknak pontosan körülírt hatások feleljenek meg: a háromszögnek például „megvan a maga különleges szellemi illata”. Kántor minden képe: pillanatnyi mozdulatlan, a mozgásban. Persze minden műalkotás az – T.S. Eliot szavaival élve: a forduló világ álló pontja, ahonnan szemügyre vehető a néha szünetet is tartó szüntelen változás. Kántor képeiben ezen túl egyszerre rögzítődik mozgás és mozdulatlan, az álló pont s körülötte a változás. A síkok, pontok és geometriai formák mozdulatlanok a felület felszínén, de mozognak a kép felszíne mögött, hogy a végtelenben összetelálikozhassanak. A mozdulatlanból kiinduló mozgásnak pusztán (bocsánat a kifejezésért) mellékterméke az optikai hatás. Igazából azonban Kántor nem optikai trükkkel akarja szórakoztatni a nézőt, hanem a ritmust szeretné láthatóvá tenni, a biológia és a természet ritmusát gyorsítja, lassítja,

megszakítja, majd elindítja újra, hogy kővehesse a mozgás útját, mozdulatlaniságtól mozdulatlaniságig. A képek liktétfeszültsége hol enyebb, hol erősebb, a természetet inspirációk, az elvont következtetések, a festői megoldások egyfajta költészeti élménnyel rokoníthatók. Kell-e bizonyítani, hogy a jó versnek a szavak összességénél többet köszönhetünk?

Technikájával (a szitanyomással) azt hitte el, mintha a kép (születésének egy fizikájában) olykor mechanikus úton, spontán módon jött volna létre. A terv és a megvalósítás azonban egyaránt szigorú számítás

eredménye, de kiszámított a véletlen tevékenysége is, mely néhol természetesen beleszól a kivételezésbe. Sajátos világának megteremtéséhez többnyire a nyíl motívumot választotta ki. Ezekben a képekben a szem ítéletit teljes felszabadulását. Mintha a látás már magára a látásra lenne irányítva, felfokozva annyira, hogy nem a tárgyra figyel, hanem a látás mozzanataira. Képeinek alapja tehát a „nézés” egyszerűsége, a formák tisztasága és átlátszósága. A nézőknek részt kell vennie az ábrázolt rend építésében, benne kell élnie a képen lejátszódó keletkezési folyamatban. S miközben „részt veszünk” a

képben lévő rend, ritmus és mennyiségi viszonyok kialakításában, bennünk, magunkban is hasonló rend, ritmus és mennyiségi viszonyok keletkeznek, míg nem az értelmezési kísérlet eredményeképpen megállapíthatjuk: önkifejezésünk nem mindig feltétlenül ábrázoló jellegű: egy kerek pont, egy hegyes háromszögben végződő nyílveszél is lehet épp oly hatásos, mint Istennek Ádám újját érintő uja Michelangelo Teremtés-én. A formák végtelenül szabadok, és a hatások kimeríthetetlenek.

Kovács Zita

A SZENT ÉS KATEDRÁLISA

„Anglia négy sarka is ontja ám
Canterburybe a hívót ahány!
A vértanú sírját körülbolyongja,
Kút gyámulának tisztelet csonka-bonka.”
(Chaucer)

Bizonnyra sokan olvasták a hat évszázad patinájától ódon sorokat. De ennyien? A parkológarázs alsó szintjén foglalt minden rekesz. A hat henger felzúmmög, és a kocsi elegáns ívvel veszi a magasba vezető szűk kanyarokat. Végül a tetőn találunk helyet. Így jártunk jobban, hiszen ott emeltem megemelt nézőpontból pillantottunk az angol gótika ősmintájára, a míves tornyoskák csúcsaival égető székességházra. Már kora is tiszteletet parancsol, hiszen az alapkövet lerakó Lanfranc érsek 90 évvel előző meg párisi kollektáját, a Notre Dame-ot megálmódo Maurice de Sullyt. Új stílust meghonosító alkotás mindig hordozhatja az előzmény-nélküliség vadhaját. Canterbury főtemploma egyike a ritka kivételeknek. Makulátlan remekmű.

Az ódon városka utcáit a szombati forgalom nyüzsgése érasztja el. Míg végighaladunk a katedrálisig vezető út pár száz méterén, idezúdul fel a szent helyet Európá-szerre ismertté tevő Becket Tamás történetét.

1171-ben Canterbury, az ősi érseki székváros népe példátlan látványt szemlélhetett. Anglia királya, II. Henrik nyilvánosan vezekelt az egy éve meggyilkolt Becket Tamás sírjánál. Bár a szász tömeg nem tudhatott be a székesegyház testőrségéről elzár kapuin, és nem vált a megalázkodás leg-

mélyebb fokának szentantúájává, mikor is a király a szarkofág előtt megkorlácsolta magát, az eset híre bejárta Európát. Baklővések beismerése korunk politikusainak sem erős oldala; az pedig egyedülálló kuriózum, hogy egy középkori király gyakoroljon önkritikát saját hátán szíjkorbasz alkalmazásával. A vitathatatlan bűnbánaton túlmenően erős oka volt a fékezhetetlen indulat II. Henriknek a szentéletű érsek szellemének kiengesztelésére. A birodalom az egy évszázada visszafajtott elégedetlenség kiütésének küszöbén állt, a trónus érezhetően megrendült. Az ország különös és nehéz évszázadot élt át. Kelta őslakóit jó fél évszázada hódították meg a kontinensről átkelő angol és szász törzsek. A kereszténység hamar elterjedt körükben; békés földművelők és durva kezű iparosok, mikor 1066-ban nyakukba zuhdal és új királyságot alapít a normann Hódító Vilmos. A jövővények is germánok, és – ám-bár Wotan híret állítólag ők is Jézusára cserélték – elég kegyetlen gazdái szász vörösköznaknak. Az Angliára szakadt feudális iga minden járomszegre és eresztékre normann anyagból készült. A bárók és nemesek, beleértve a püspököket is, mind a viking hódítók közül kerülnek ki. A kétkézi munka, uralkodás, a szász aljanép eleve elrendelt feladatává válik.

A normannokról tudni kell, hogy egyéb

európai hódításokon sem érzéketlenek alattvalóik kulturális felsőbbrendűsége iránt. Így Anglia királyai is rájönnek, hogy a fékezhetetlen normann nemesség nélkülözhetetlen a csapattérben, de egy állam bizonyult gépezetének szervezéséhez és vezetéséhez tudás és szakértelem is szükséges. E tulajdonságok pedig a gőzistefűj és tívműnyező urak körében nem, de a műveltebb szászok között megtalálhatóak. Így eshet meg, hogy II. Henrik egy római diplomaciát missziójának rendkívül ügyesnek bizonyult kereskedő családból származó papot választ kanclerájának.

Mindössze 42 éves Becket Tamás, mikor a magas tisztiságra emelkedik. Tudása, nyelvismerte, de mindenekelőtt éles és elfogulatlan értelme, mely felsőbbrendfenn bontakozik ki a bárdolatlan normann vasgyűrűk felett, kétségtelenné teszik, hogy Henrik király remekelt választásával. A lordkanclerál Europa egyik legokosabb embere, és keze is rendkívül szerencsés. Éles esze világosan látja át a feudális nor-

mann állam zavaros jogviszonyait, és rövid idő alatt rendet teremtet, Angliát jól kormányzott országgá teszi. A nemzetközi és egyházjogot is kitűnően ismeri, és mestéri fogalmazókészséggel bír. Anglia elég sokat óvódik a pápával, ám a diplomataként is kiváló Becket Szent Péter utódával szemben is eredményesen képviseli ura érdekeit. Pályája e szakaszán a későbbi szent meglepően világias és gyakorlatias gondolkodású. Pontosán ismeri a pápa numizmatikai érdeklődését, akit nem zavar az sem, hogy az aranyérme nem egy római császár aróvét hordozza, hanem csak II. Henrik vonásait, továbbá egységiénekek kézzelfogható cáfolata, hogy ezernyi másolat térségében érkezik. Szóval az eszes Tamás úr kimódolja, hogy a szentatyja file mindig megnyílnék kedves királyi gyermeke kérésének.

Ugyanakkor – mintha a sors súgna a kancellárnak – az angol egyházzal szemben, a normann nyomásnak ellenállva, mindig méltányosan jár el. Határozottan képviseli a királyság érdekeit a hatalmaskodó normann püspökökkel szemben, de az egyház jogait is tisztelgetben tartja.

Becket Tamás a papi felszentelés alacsonyabb fokozatában részesül csak, ezért nem kelthet megütközést, hogy fejedelmi udvartartva meglehetősen világias életmódot folytat. Bár Tamás csak polgári sarjadék, a lovagi életforma pompázatos különöségeivel övezi kancellári palotáját. Mivel személyt és házat a szellemi fensőbbségének atmoszférája lengi körül, még a normann bárók is versengenek azért, hogy gyermekeiket apródai közé felvétsék. Hogy maradtatának érzéketlenek a páncélszöszvény ökök bajnokai a kancelláról áradó varázs iránt, mikor a király is Tamás ára bizza négy fia pallérozottságát? Mellesleg, négy farkasköltyök ordas lelke szorult a királyi sülvényekbe, akiket a kancellár szelíd szava, okos intése varázsol emberivé. Csak a sorban utolsó előtti fogja szilárd jelleme és fizikai kiváltsága folytán nevét beírni a történelembe. Ő lesz a költő, lovag, keresztiesvitész királyi Angliának: Richárd, az Oroszlánkirály.

Az okos kancellári kormányzás öt éve alatt virágzik Anglia. II. Henrik, e minden vágyában és indulatában féktelen háború, barátjává fogadja Tamás urat. A bölcsen tapasztatos államférfi úgy irányítja a nagyurat, hogy az látszólag szuverénként uralkodva, célszerű intézkedéseit az ő terve szerint hozza meg.

A baj Theobald canterburyi érsek halálakor következik be. Bár Becket hevesen tiltakozik a kinevezés ellen, a magát fortélyosan

okosnak képzelő király ráerőlteti a főpapi miniszter. Pedig Tamás előre figyelmezteti királyi urát, hogy Krisztusnak is olyan előtelezett szolgálja lesz, mint neki volt.

Henrik célja a bámulatosan ügyes kancellár főpaposításával az volt, hogy a királyi befolyást az egyházi szervezet legbelsőjéből árasssa szét. Nos, hogy a számtalosa hűbe csúszott, azt már jelezte a kezdet. Választékos izléssel a lovagságnak öltözködési miniatúrázó Tamás – szent hivatala felvétele napján – bársönyöklönyd durva szerzetesi szőcsruhára cseréli fel. A beiktatási lakoma dásan terített asztal mellett – családott normann püspöktársai helyett – Canterbury koldusait és szegényeit illelti. Végül pedig – mondván, hogy egyszerre két urat nem szolgálhat – kancellári pecsétjét visszaadja Henriknek.

Angliát a normann dilyf és a szorgos százsokra kényszerített szolgál megalkodás két pólusa között kilobbanó villámok tüze fenyegeti. Az alsó papag és a szerzetesek is százsok, és a normann sanyargatás elől megfutva, mind több százs menekül a kolostorok menedékebe.

Tamás, akit kancellár korában a százs polgárok magasra kapaszokott renegátának tartottak, egyháza főpásztoraként a nyomorult nép oltalmazó atyjává emelkedik.

A várakozásban rútul csalatkozott Henrik előbb jó szóval, rábeszéléssel próbálkozik, de erőfeszítései megtörek a krisztusi alázati, de rendíthetetlen akaratú érsek eltilkeltégen. Végül a kontinensre számszám az engedetlen szolgát, és hogy főpapi múltbátban is megalázza, fiát, Henrik herceget York érsekévé koronáztatja társuralkodóvá. Oktalan cselekedet volt, amire nem kerül sor, ha a király tanácsadója még az okos Tamás. A szerény személyiségségű, de nagyratető kín-fajzat első dolga lesz, hogy Anglia tetemes franciaszázi tartományait kiszakítsa a királyságból, és hűbéri szolgálatait a nagy konkurensnek, a franciáknak ajánlja fel. Másrészt a canterburyi érsek sértetetlen joga, hogy Anglia királyát ő koronázza meg. A keresztényi alázati Tamásban, aki a francia papag a kiváltságtornak járó tisztelettel övez, felhorgad egy nagy egyházfejedelem acélos akaratá. A canterburyi érsek jogait bitoló yoriki püspök-testvért úgy kikötöztet, hogy attól még Róma is visszhangot ver. A szó szoros értelmében, mert a szentatyja két, a yoriki érseket és a királyt kikötöztető bullát juttat el a számszóbát Tamásból: használja őket belátása szerint az anyaszentegyház érdekében.

Henrik egy utolsó kísérletet tesz a kibékü-

lésre. Bár elég nyilvánvaló, hogy a francia földön, Calais közelében létrejött találkozás nem jár eredménnyel, hiszen Tamás érsek jöttányit sem enged az egyház oltalmába, a vallás fedezékébe menekülő százsok kárára, a király kérésére mégis visszatér angol földre. Ám ez nem old meg semmit. Kétségtelen, hogy Becket a megbékélés jeleként tűzre hajítja a király kiátkozására jogosító pápai bullát. A kormányzás szálsai azonban a volt kancellár okos sugalmazását nélkülöző király durva ujjai között mindegyikben összezabogozódnak. Henriket végképp elkecsérti Tamás szelíd makacssága, mellyel kitér a királyi szolgálata való visszatérés elől. Másrészt a canterburyi érsekség mintegy hatalmi ellenpólusává válik, mely körül – talán nem is az érsek politikai szándéka szerint – az elnyomott százság csoportosul. Bizonyára heves indulat dúl az érzéketlen megrokkant fétélerejű Henrikben, a gyilkos szándék vádja alól azonban valószerűleg felmenthetjük, amikor udvaroncrai előtt kiéjt a meggondolatlan, végzetes szavakat: „Egy férfi sem akad, aki az árulóit meg szabadítsa?”

A hatalom orv szándékaihoz mindig akad készséges végrehajtó. William Tracy vezetésével három normann hűbéres vágat Canterburybe, a halálos fenyegetéssel sem megrendíthető Tamás érseket a székesegyházban mérszólja le. A gyilkosság 830. éve, december 29-én történt.

A szörnyű tett híre futótűzként terjed el, és különös módon a százsoknál egy időben a normann hűbéresek is fellázadnak királyuk ellen. Hiába vezekel Henrik, az erőszaktevő császár királyság összeomlik. Tamás érsek mártíriumából két maradandó eredmény fakad. Egyrészt az, hogy az Európa-szerző tisztelet vértanút már két év múlva a pápa szentté avatja, és Canterbury érseki stíja válik Anglia legnagyobb zarándokhelyévé. Másrészt a kancellár-érsek politikai életművét is visszahagy: zavaros évtizedek következnek ugyan, de az összeomlott királyság romjain létrejön a százs és normann népelemet egyenlőjőn magába olvasztó középkori Anglia.

A Tamás érsek emlékeit őrző katedrális művészettörténeti leírása külön cikk tárgya lenne. Egy nevezetességére azonban feltétlenül térjünk ki. Főként azért, mert magyar művész alkotása, és konok következetességgel hagyja említeni minden hazánkban kiadott útkönyv. Bossányi Ervin egy ragyogó kompozíciójára, a székesegyház színes üvegablakaira gondolok.

Nehéz feladatot vállalt az 1933 után Ang-

liába emigráló művész. A Becket-kápolnának megmaradt több, XIII. századbéli színes ablaka. Az eredeti minta és mére jelenléte forrássá lehet az összehasonlításnak, kritikának, devalváló értékelésnek. Másrészt az üvegfestészet különleges műfaj. A chartres-i dóm, a párisi Saint-Chapelle mesterei –ők jártak a művészet csúcsein – tiszta színekkel dolgoztak. Az üvegszemeket rögzítő ólomkeretezés is szerves része a képnek. Az összehatást a színes mezőkön felragyogó fény és a sötét kontúrok csigavonalra együttesen váltja ki. A képezkesztés tehát egész más törvények alkalmazását igényli, mint a visszavert fényű életrekelő olajfestmény komponálása.

Az üveglablak életrekelője tehát a „szent fény, mely alácsorog a menny boltzatnáról”. Az alant vonuló szeptemberi felhők hézagai sajnos szűken mérk ki a napfény percseit. Letelepedünk szemközt az ablakkal, és várjuk a dicső égi fényt felragyogását. A csendes szemlélődést a kompozíció részleteinek megfigyelése fordítjuk. Tudjuk természetesen, hogy az üveglablak nem a figurális ábrázolással, hanem színeinek drágaköveszerű feltündüléseivel hat. Bossányira lenyűgöző, mintáértékelő élményként hatott Chartres mesterműveinek látványa. 1980 után megadott számára a lehetőség, hogy az egyik leghíresebb gótikus katedrálisba konzonáns művet alkothasson. Vajon felnöttek alkotóereje az ifjúkori álomhoz?

A felhők nyiladékaik áttörő a fény, és felizzanak a vízen járó Krisztus és Szent Kriszt legendájának színei. Tavaszai föl zöldje, aranyszínű áradása, megnyílt egek kékje omlik el a padozat márványkockáin. Valamint báor tündöklő felélesen, méltón a nagy vértanú emlékéhez. A Regőczéről Angliába származott magyar nagyszerű művet alkotott Becket Tamás, a Szent tiszteletre.

Míg az üde templomkertben átkelve a parkológárzához hallgunk, tündököm az ember-lélek különös szövődékének szilfutásán. Bossányi élete 84 évből húszat sem töltött ideháza. Minden jelentős sikerét külföldön aratja. Főművei Helgolándól Washingtonig és Oxfordtól Natalig díszítik három kontinens középületét. Élete alkonyáról visszapillantva, 81 évesen még a következőket írja: „Baja, Szeremle, Sikkócs, Decs, Ócsény, Baja, Hercegszántó az én igazi otthonom, melyekhez hi maradtam, bárbová és bárbo-gyan is sodort a sors.”

dr. Dániel József

KITÜNTETETT PEDAGÓGUSOK: DR. SZENTJÓBI SZABÓ TIBOR

Az Apáczai Csere Jánosról elnevezett díj jelenleg a köz- és felsőfokú oktatásban tevékenykedő pedagógusok részére a leg-rangosabb szakmai kitüntetés. Dr. Szentjóni Szabó Tibor, matematika-fizika szakos tanár egy esztendővel ezelőtt, a Magyar Kultúra Napján tüntették ki ezzel a díjjal. Azok a pedagógusok érdemelhetik ki ezt a címet, akik az oktatás mellett kutatómunkát végeznek, és iskolán kívüli szakmai tevékenységet is folytatnak. Aki ismeri őt, tudja, hogy Szentjóni Szabó Tibor e feltételeknek többszörösen is eleget tett: 1985-ben ledoktorált, eddig mintegy 80 pedagógiai tárgyú szakcikket publikált, elnöke a Magyar Pedagógiai Társaság Bács-Kiskun megyei tagozatának és az országos választmány tagja.

Munkahelyén, a Szent László Általános Művelődési Központban találkozunk. Dinamikus ember lévén, kérdéseimet megelőzve már említi, hogy Esterházy Péterről olvasta: az intelligencia hiúság mifajta, a beszélgetés nem. Javasolja: beszélgetésink! Először arra kértem, hogy életútját és életfilozófiáját foglalja röviden össze.

„Debrecenben a Kossuth Lajos Tudományegyetemen végeztem, majd a Tóth Árpád Gimnáziumban kezdtem pedagógusi pályámat. Volt módom a művelődési osztályon dolgozni, és innen kerültem 1971-ben a Tóth Kálmán Gimnáziumba és Szakközépiskolába Bajára, amelynek 21 évig voltam folyamatosan az igazgatója. Jelenleg szakértőként és vizsgálóelként szerepelek a minisztérium listáján.

Most is vallom: nem haladni a művészet, hanem másoknál gyorsabban haladni. Hre kérdezett rá régebben egyik ismerősöm, és rögtön meg is válaszolta: tudja, miért viselik el magát nehezen a tanácsnád? Mert mire nekik eszébe jut valami, maga már meg is oldotta.

Követendőnek ajánlom mindenkinek azt a szabályt, amit legplasztikusabban Klinghammer István, az Bőtvész Loránd Tudományegyetem rektora fogalmazott meg: a szemétdomb legyen magas, és ne a kakas hangos!”

Ma, amikor a pedagógust pálya társadalmi megbecsülése aránytalanul leértékelődött, hogyan vélekedik a szakmáról a szakma kitüntetettje?

A pedagógus pályán legjobb hitelesítők a 10-15 éves érettségi találkozóik, amikor a pályára állt és már a gyereknevelésben is tapasztalatot szerzett volt diákok mondanak véleményt. Ezek mutatják meg, hogy mennyire voltak hasznosak a tanárokkal töltött órák, ekkor mondhatók meg igazán, hogy a rendezettség és emberségeség mennyire hozta meg eredményét.

Egyetlen kor pedagógusának sem jutott annyi változás osztályrésztől, mint a maiaknak. A mai kor pedagógusának művésze abban van, hogy ilyen szerény feltételek között is a gyermek érdekében állítsanak vitortát az újabb szeljárásnak megfelelően. A kormányoson működik, hogy jó irányba menjen a hajó.

A példához igazítva a kérdést: milyen legyen a hajó rakománya?

Műveltség, azaz tudás plusz viselkedés. Így lehetnek tanítványaink jó szakemberek, akik szerződéses fejelemet és kulturált kapcsolatot tudnak teremteni és tartani.

Van-e vészhelyzet a pedagógiában?

Olyan, mint az azonos című TV filmsorozatban. Megoldódik. Ha a középiskolázást általánossá akarjuk tenni, akkor ez csak úgy történhet, hogy az eddig föl nem vett gyermekanyag is megjelenjen a középiskolában. Ezek pedig a gyengébb teljesítményűek, mert a jobbakat már fölveték eddig is. Ma úgy néz ki a dolog, hogy a gyerektömeg (oskolánál létszám ellenére is) hamarabb szétfeszíti az iskola eddigi kiéptített rendszerét, minthogy mi, pedagógusok a minőség feladása nélkül megvalósítsuk az új szituációnak megfelelő pedagógiai eljárásokat. Például érdemes megnézni a házirendeket. Sokban század-elsőről származó szövegek lelhetők fel.

Ugyanaz a szabályozás érvényes, akár 15, akár 19 éves a diák.

Az egy pedagógusra jutó gyerekétszám-ról különböző adatok látnak napvilágot. Erre való hivatkozással vannak össze tanulócsoportokat, adnak el iskolákat, a mamdókban pedig továbbra is előfordulnak szűkségintérmek. Az így kimutott megakartatások csak papíron léteznek. Az iskolapadban ülő tanulók 24%-a valamilyen oknál fogva sérült (mentálhigiénés, pszichésen vagy fizikailag és így tovább). Ezt nem lehet figyelmen kívül hagyni, nem lehet az európai szabványokat kellő magyartatás nélkül átírni.

A mai magyar gyereknevelésben nem elég a kevesebb pedagógus, sem akkor, ha a gyermek tehetséges, sem akkor, ha gondozásra szorul.

Százalékos arányban nincs több gyenge szakember a pedagógusok között, mint az orvosok, jogászok, mérnökök, vasutasok, autószerelők stb. között. Hogy odakerült a pedagógus, ahova került, nem rajta múlt. Felvették a képzőintézménybe, ott évekig ismerték személyiségét, szakmai kvalitásait, oklevelet adtak ki. B szakaszban van a nagyobb hiba azoknál, akik elhitték az alkalmazást. Az iskola az oklevél birtokában alkalmazta a pedagógust. Ha rosszul döntött, akkor rossz az intézménynek, a gyereknek és rossz a munkavállaló pedagógusnak, aki nem tehet arról, hogy őt alkalmazták.

Mik a tervei? Elégedett ember-e?

38 évi munka után szeretném annak gyümölcsét élvezni. Szeretném, ha unokáim jó pedagógus kezekbe kerülnek, s képes lennék velük végigkísérni az akkori iskolafokozatokat szakaszait. Örülök, ha tudomásom megfelelően az akkori követelményeknek.

A közoktatásban dolgozom megszokás nélkül, amit el lehetett érni, azt időben elértem. Többször kitüntettek, s jogszabály szerint meg is fizetnek. Nem a jogszabály tehet arról, hogy ez kevés, mint minden pedagógusnál. A kérdésre a válaszom, és most gyököröl éven egyik vezető tanárral időzném: a közoktatás területén értékes munkát végző embernek érzem magam. Édesapám pedagógus volt, és a feleségem is pedagógus. Van két felnőtt gyermekünk. Négy unokánk örülhetünk.

Köszönöm a beszélgetést.

Schmidt Antal

Szabó Vilmos ciszterci tanár emlékének

Gyermekkorát Maklár falu végén töltötte, a vízimalomban született, a Bükkötől déle, 1916. szeptember 13-án. Csak skisságot, a nagy lapost látta, vizek vették körül a házakat, kertjüket: a Kétvízközt. A madarak már akkor nagyon közel kerültek hozzá, s szinte ösztönösen leste, figyelte őket. Első élménye egy jégmadárral flúzdott. Az egy Ciszterci Gimnázium biológia-tanára volt rá nagy hatással. Édesapjával egy különleges színű veretbe lövett, csak hogy bemehezen a biológia-szertárba. Az iskola után azonnal elvégezte a házi feladatot azért, hogy minél előbb mehezen a madarakhoz.

Tanára példája hatott rá, a ciszterci hivatást választja, s így a budai Szent Imre Gimnáziumban érettségizett. A Ciszterci Rendbe 1934-ben lépett. A Pázmány Péter Tudományegyetemen szerez biológia-földrajz szakos középiskolai tanári diplomát. A pályaválasztásból adódóan szerette volna doktori disszertációját a madárfalkák anyagából és építésének technikájából megírni, de professzora azt mondta neki, hogy csak az doktoráljon, aki vállalja a tudomány áldozatát, aki a választott témával egész életében hajlandó foglalkozni. Ő a szerzetes tanári hivatást választotta. Érvolyantásra volt dr. Pátkai Imre, a Madártani Intézet későbbi igazgatója, akivel később a terepen sokat madáraztak együtt. Áldozópappá Zircen szentelték 1941-ben. Kaplanként működött Zircen 1942-44 között. A pártosi rendházban teljesített szolgálat után tanár lett Baján, a III. Béla Gimnáziumban. Endrődy Vencel zirci Apát úr elve volt, hogy Baját is a többi négy ciszterci gimnáziumhoz hasonlóan szakmailag erősítse fiatal, lelkes tanárokkal. Ezt Bognár Benedek osztályfőnökömtől tudtam meg. Így kerültek Bajára: Bognár Benedek, Losonczy Timót és Szabó Vilmos tanárok. Szabó Vilmos tanár úr szívesen jött Bajára, mint vízimolnárra fia, ahol saját elmondása szerint a vízen éltek, vízi-cserkészcsapatot vezetett. A lelke telve volt idealizmussal, a szíve örömmel, hogy rendjének előjárósága ide küldte, ahol mindjárt otthon érezte magát. Új szellem

áradt munkájából. Osztályfőnöke lett a felletűnk három évvel járó eminens osztályának. Haláláig sokan tartották vele a kapcsolatot.

Az iskolák államosítása után Baján hitoktatott, majd a kiscsákvölgyi plébánián segédlelkész 1948-49-ben. Rendí oblatások tanára Zircen 1949-50-ben, majd kiscsákvölgyi tanár Egerben 1950-51-ben. Általános iskolai tanár Velencén 1951-59-ig, majd Csákváron 1959-70-ig. A Hortobágyi Nemzeti Park Természetvédelmi Igazgatóságának tudományos munkatársa 1970-1983-ig, majd a Bütki Nemzeti Parkban 1983-84-ben folytatja tudományos munkáját. A Madártani Intézet úgynevezett synchron megfigyelési napján Csákvárról utazott a Hortobágyra, s figyelte meg a madarak életét, s küldte kitűnő madártani megfigyeléseit a Madártani Intézetnek. Sokszor a pártorokkal töltötte éjszakáját kint a pusztán. Ezért nevezték ki a Hortobágyi Nemzeti Park megalakulásakor tudományos kutatóknak. Nyugdíjasként Egerben élt, majd a Rend újrakezdésekor, 1990 januárjától Zircen költözött, ahol haláláig, 1998-ig maradt.

A ciszterci gyászjelentéseknek különleges tartalma az egy-egy, az előközlött rendtag egyezésébe mindig csodálatosan illeszkedő Szent Bernát idézet. Szabó Vilmos tanár úrnál ez állt: „A szív vidámságra felemeli és magasba lendíti az embert. – Mint madarat a szárnya. – A szíven fordul meg minden.” Ebben benne van minden, ami személyének és életének lényege volt, aminek példája és tanulása jelentik számunkra a „szabói” örökséget.

Szabó Vilmos előbáldozást tart a bajai ciszterci rendház kápolnájában. 1947. május 15. Göbze Ferenc gyűjteményéből

Bajai tanári munkássága:

A II. világháború után a kifosztott bajai gimnázium biológiai szertáráinak gyarapítása volt elsőrendű feladata. Kifőnően tudott „csúszlív” előzni, s így tudta a III. Béla Ciszterci Gimnázium részére a télen itt tartózkodó, csonttollú madarat gyűjteni. Mint egyik szertára, többször gyűjtőfőnök volt egy vele a bajai Sugovicában osztorokat, a kis-csávolyi homokos élőhelyen cicadéjakat, homokfutrinkákat. Az egyik gyűjtés során mindkét szertáros, így magam is megkap-tuk a malákiát. Nem csoda, hisz ázsiai malá-riát hoztak a „felszabadítók” az elvittek fejé- ben! Szabó tanár úr és Nánay sebész főorvos úr a svájci vöröskereszt jövőből szereztek be az életmentő kintit!

Baján mint tanárak feladata, s mint mint tanárak, mint embernek a sórt természet- járóknak, kutatóknak, mindig az volt az izgal- mas, hogy ahová került, mi van ott, mindig szétszét, nem jédt meg, hogy most soka- gon van. Baja, az egész Duna-árter egy külön világ! A Duna-Tisza közli homokbuckák, amelyek most védettek, felkeltek érdeklő- dést. Kélesen az ügyrők fészkelését is megtalált! Többesztör mondta, hogy ez egy egészen más világ. S mivel tanított, a gyere- keken keresztül azt is érezte, hogy „más ma- gysárga” él itt. A magyarságnak sokszor a szomszéd népekkel vegyes keveréke, ez rendkívül izgalmas volt számára. A sok te- teshetése tanult is ennek a „hátradiációknak” tulajdonította. Ebből a tájból nőttek ki, a tá- jat, a növényt, állatot, de az itteni embert is vizsgálta. Hangsúlyozta, hogy sokkal na- gyobb, fenségesebb dolgokat találunk a gyű- nyűrű árteri erdőkben, mint a közegekben. Időzsem írását: „Élet, csupa élet az erdő. Csodá- latos csend, a tél elői ebbe a világos táká- rba bójik meg az Élet! S a levél, majd a hó- takaró alatt milliórd mini munkás dolgozik: kolbász-rotasztó baktériumok, rovarok, giliszták, férgek lenéztek, alázatos fájai egytt dolgoznak. Készül a peték védő bevezete, a magvak magtára, előcsatratás, hibernálás, még csodálatosabb csendben. Egyetlen szaj- kó kiáltotta: Mátyás. Egyetlen fekete pirosp- sapkás harkály szolt. A nagy fakopács most komponálta egy odvas fán: Változónak egy fakéreg külsejére, belsejére.”

Tanítása, amelyet személyes példadázásával is hitelesített, nem maradt nyomtalanul. Mértékártsák, túlszokták, egyoldalúságo- tól való mentesség jellemezte. A gyermek egész személyiségét formálta, gazdagította, a ciszterci „Ardeet et lucet!” gondolatával. A láng a szeretetre, a fény, amely világít, a tudásra asszociál. Bennünket nemcsak ok- tattak, hanem neveltek is! A ciszterciek a

szeretet iskoláját éltek, és hozták létre a gimnáziumban. Szabó Vilmos tanár úr sze- mélyében, módorában, a jellegzetes kéz- mozgatásában, örökös mosolygós arcában benne volt az egész lelke! Nyugodt termé- szeti, derűt sugárzó egyéniség volt. Vezeté- se alatt a tanulás érdekes felfedező út volt. Megismertette a természet csodáit, megsze- retette az állatok, növények világát. Leg- több öröme befeljezése előtt tíz perccel elő- vette Fekete István egyik könyvét, abból csodálatos érzékeléssel kiválasztott történetet olvasott fel. Kifőnően tudott tanítani, és amit tanított, maradandó hatásúvá tudta ten- ni kifőnő, frappáns rajzaival. Lényéből vala- mi szuggesztív erő áradt.

Ökölözsem és Hajnalmadár c. munkáját ak- kor küldte meg nekem, amikor a hajnalma- dár parazitáról írt dolgozatomat megküld- tem Szabó Vilmos tanár úrnak. Téli, bál- apításvai élményét írta le: „Beut a főőltér előtt imádkoztam, a rózsababokan meleg fény szűrődött be a jégáldiget templomba. S egyszer csak egy kis ökölözsem surrent be. A főőltér lábánál tgyesen keresztét, még a székére csúcsos alá is benézett pókok után kutatva. Kurta kis farkindját magassá emelte, hogy nagyobbak lássák, integet vele. Apró, hétköznapi „munkaruhában” sü- rög-forg, mint régen a szürke-barna ruhás munkás testvéreink. Szomorú tik-takja most jédt, hívogató. Csillagó szeme ra- gyog. A csend még nagyobbra nő. Kis szíve megdobban. És csak én hallom csendesen csattogó, üvegcsengésű trilláját tavasszal. Kijővők az ajtón, és távoval felintézik a székükre. Szűlban álló, rég lerobantott, ké- sebb-nagyobb „székfalak” fehérleken. Az egyik székfalakon kúszik fölfele a csuszka rokona, a csodálatos, hamuszürke hajnal- madár. De amit fölfele székelt, hajnalpáros szármtyikre föl-fölleiben. Ragyogó tola- zta madárka. Alapszíne füstsző szürkés, de amikor szárnyait kiterjeszti, hajnalpáros szármtyikre és hóféhér pöttös szármtyo- csa csillog, mint egy lepkeszárny. Egy pilla- nat, s ledobja magát a mélység fölé. Két szárnyán kivirít a havasi róza hajnalpá- virága. Aztán újra a székét öleli. Most néma, finom fűtött alig hallatja, vendég a Tátrá- ból. A még magasabb hegyek, székák tze- netét hozta. Jélekép mindkettő. Ökölözsem a források, köves patakok gyökérfonatában lent a völgyben, hajnalmadár fönt a szék- csúcsokon, köveken.”

Tanítványai szívbe is beoltotta a természet szeretetét. Remek stílusú, művészi ér- zék- kére s a vizuális színekkel való növények memorizálására egy leírás közlőben a vi- rágos bajai rétről.

„Oroszlánfok, zörgőfű aranyárga virágai

ezüst bóbittáká válnak, és küldik-küldik vi- lágga magint. Égzenek katángvirágok (kikőra kávépótló), narancssárga gyű- tővirányi bokrocskák tárogznak az ég felé. Li- la ördögcserepfecskéék, hóféhér és arany- sárga keresztcsékek millióinak bokrélti len- genek, hajladoznak. Tejtöltő és fehér galaj (Cruciferae család) - millió kereszt. Legma- gasabbra nyúlva lángolnak sárga tűzben az ökörfarkkóró nagy virágai. Lételredve rím- néznek a mini virágpróságok, és feltűnik a zöld ezer változata, a fűvek alapezönyve. És a fűvirágok egyszer, karcsú csodái, vé- kony sárga porzók a fűzereken, kalászonon, bugákban. Eltűnnek, egyfomák, lelapulók és magassá kiemelkedők, leneg, karostársítói szépségek. Integtegek, alapszomák, össze- fogalmak, kereteznek. Színek hullámzó te- rrege, felejtethetetlen nyári virágözönnyek.”

Később, amikor már biológus tanár voltam, többször meghívtam a Pannónalmi Benéc- s Gimnáziumba vetített előadást tartani, mindezek után sem tudtam máséket szőlá- ni csak „tanár úrnak”. Azt is szerényen el- hallgattam, amikor a Hortobágyi Nemzeti Parkban mint kutató dolgozott. Öröla neve- zett el egy új, a tudományra nézve is új at- kafaft Mahunka Sándor akadémiák: Myrianoctus szaboi sp. n. néven.

Ő ajánlotta, hogy az érettségizők utolsó biológiai óráját az arborétumban tartsam. Ott a kontyvirág kis levélkedarábját rá- gassam meg diákjaimmal, sohasem fog- ják elfelejteni a kalcium-oxalát szűrés, csipőse izét. Levelezésben álltam Szabó Vilmos tanár úrral haláláig. Egyszer egy szép krván-túrát képeslapot küldtem re- szére. Ezt válaszolta: „Egyszer ott alud- tam hálózatokban az utolsó rőrfenyőök egyike alatt. Arra ébredtem, hogy egy medve nyaldossa az arcomat. Persze ez csak álom volt, mert eső esett rám. A mor- motákat itt fényképeztem.”

Megküldte A Vértés természeti értékei c. könyvét a következő dedikálással: „A Termé- szet az ég kék selymbe kötött Biblia, mely Istenről beszél, s melyben Isten beszél.” Ebben a kifőnő könyvben fogalmazta meg Ars poetica-ját is: „A túlzott igények, szerzé- sek, taposások, önzések, hobbik, zajos roha- nások világában intő példa a természet. Minden hangya boldog a botyiban, minden fiatal sejt örül, amikor az öreg fa virágzik, természet hog. Harmónia, rend, szépség körül- lőttük. Beillők kialakított, értelmes, erős élet, szűnkhöz szőlő szépség, tiszta öröm a természet. Nemcsak tanít, nevel is. ... A csend hála és öröm. Ezért trillázik minden- felé a fülemillék füvölajja, hirdetve a Termé- szet és Élet tiszta forrásait.”

Mi, volt bajai ciszterci diákok szeretettel

gondolunk vissza iskolás éveinkre, tanárainkkal való közvetlen kapcsolatainkra, hálás elismeréssel mutathatunk rá azokra a komoly szellemi és erkölcsi alapokra, amelyeket ott szereztünk. Tudjuk, hogy milyen alapos, kötelességudmára szoktató, de szeretettel átított nevelés folyt a Ciszterci III. Béla Gimnáziumban. A ciszterci tanár lelke olyan, mint a ciszterci viselet. A fekete skapulát derűs,

naposugár színű reverendát takar. Szabó Vilmos tanár úr pedagógiai elve volt, hogy a diákokat szeretni és tisztelni kell. A természetes fegyverem a kölcsönös tiszteleten alapuló rend. Ellenőrzött követelmény nélkül nincs nevelés, nemesebbé: Többé, nemesebbé tenni, és ezáltal többé, nemesebbé lenni, a ciszterci nevelés elvét hirdette.

mozgásai, az embernél a mosoly, a főlelemezés stb. ilyen adottságok. A környezet feltevésekre történő bizonyos alkalmazkodás, a játékoság, az utazás, a fajtársak és a különböző fajok közötti kommunikációs képességek, szociabilitás, utódgondozás, egyéb célzatos cselekvések az embernél és állatoknál egyaránt széles variációkban megfigyelhetők, ami a biológiai rokonság viszelkedésbeli rokonsági bizonyítékait jelentik. A fő különbség talán csupán az, hogy mindezek az embernél sokkal összetettebb, absztraktabb mechanizmusokban realizálódhatnak.

A tanulási képesség természetesen nem csak a faj fejlettségi fokától függ, hisz számos példa lelzi az embernél és bármelyik állatfajnál fellelhető egyedi, látványosan észlelhető képességet, amely magatartásukban, valamilyen extra tevékenység végzésében jelentkezik. Az ember közelébe kerülő vad- és háziállatok szerzett viselkedési szokásai számtalan tanfeljelt adják ennek. Remélve, hogy e rendhagyó gondolatcsokorral sikerült orientálatlan kedves olvasómat: talán mégsem vagyunk annyira mások filogenetikai elődeinknél?

dr. Lórá Ferenc

AZ „EMBERKÖZELI ÁLLATVILÁG” III.

Mint azt a sorozat legutóbbi részében példákkal illusztráltuk, az állatvilág különböző fejlettségi fokán álló fajai egyszerűbb vagy bonyolultabb viselkedési mechanizmusokat produkálnak. B megnyilatkozásaik – akár mozgáskombinációkban, akár hangadásban vagy mindkettőben – alapjában véve az idegrendszer szervezeti fokának függvényeként értelmezhetők.

A modern evolúciós elméletek eddigi eredményei nem tehetik kétségessé az állatvilág és az ember biológiai rokonságának kimondását. Az ún. evolúciós – genetikai, anatómiai, élettani – bizonyítékok sokasága sorolható fel, amelyek nem véletlen hasonlóságokat jelentenek. Leglátványosabban fejezi ezt ki a biogenetika alapműve, amely kimondja: egy gerinces állat a megtermékenyítéssel kezdődő egyedfejlődése során röviden megismétli a törzsféjlődést. Ezen általánosítás alól az ember sem vonható ki. A megszületett „emberke” felspergeredése során azokat a mozgási és kommunikációs képességeket fejleszt, amelyek bizonyos általános képességeket, további speciális egyedi sajátosságokat jelentenek számára. Igaz, az alig egy százaléknyi különbség a genetikai anyagban látványos pszichikai képességeikben eltérést jelent az emberhez legközelebbi rokonságban lévő emberzabó majmokhoz képest! Ez az eltérés szinte teljes mértékben azonban az emberpalánta első éveiben! Csak az egyedfejlődés későbbi szakaszában válnak el az ember kimagasló absztrakciós egyetemesége révén az ember viselkedési, kommunikációs tulajdonságai nevezett elődeitől, amelyek a törzsféjlődés legmagasabb fokára történő helyezését jelenti számunkra.

Hogy ebben mennyire fontos a jól működő idegrendszer, azt jól érzékelhetjük az olyan esetekben, amikor genetikai rendellenesség vagy egyéb okok következtében az agykéreg nem működhet normálisan. Egy Down-kóros ember lehetőségei szinte meg-

egyeznek legértékesebb elődeinknél található tulajdonságokkal!

A fejlődés minél magasabb fokán van egy állat, annál több megtanulható képességgel rendelkezhet. Valójában tehát az idegrendszer fejlettségi foka szabja meg egy faj öröklött vagy szerzett pszichikai/lelki képességeit. A „pszichikai képesség” jelző szerkezetet itt az alábbi értelemben használom: minden idegrendszerrel rendelkező állat a szervezeteiből vagy a külvilágból származó ingerekre kódolja, és azokra megfelelő választ ad. Hogy e működés mennyire egyszerű vagy bonyolult, az fejlettségében különbséget is jelent egyben. A „lelki”, az „észlelés”, a „tudatos” működés kifejezések ugyan elterjedt terminológiák, de egyértelmű, szabatos definíciójuk szinte napjainkig hiányzik: egyszerűen nem alkalmasak arra, hogy az idegrendszer működéseket megnyugtatóan elkülöníthessük! Tehát az a kijelentés, hogy csak az embernek van igazán lelki élete és tudata, túlhatalodhatunk tekinthető napjainkban, ha az állatvilágban tapasztalható sokféle pszichés megnyilatkozást értelmezni kívánjuk. A modern tudat-meghatározás szerint ugyanis minden olyan állatnak tudata van, amelyek képesek környezetük modeljét idegrendszerével elkészíteni, rekonstruálni és alkalmasint célszerűen működtetni saját fennmaradása érdekében. B működéseket vezéreltetett és szerzett képességeiként különíthatjuk el aszerint, hogy különbözőbb tanulási módok vagy rövidebb-hosszabb tanulás útján válik egy egyed viselkedési mechanizmusává a kérdéses tevékenység. Természetesen a célszerű tevékenységek bonyolult modellezésére csupán az ember képes valójában, hisz az egyedülállóan variábilis nyelvi, rúzsos, mimikai stb. absztrakciós kitálalás, árvtelése és átadása is igazán emberi specifikum. Az állatoknál és az embernél egyaránt vannak ún. öröklött mozgásmintázatok: a madarak csipegető, táplálékcsiszoló, repülő

BAJAI HONPOLGÁR

Hír- és Kulturális Lap
100 oldal • 1000 példány • 1000 Ft • 1000 Ft

Várastörténeti és Környezetvédelmi Lap

Megjelenik minden hónap első napján ISBN 1416-4469

<http://www.bajaihonpolgar.hu/bajaihonpolgar/mutato.htm>

Szerkesztő a szerkesztőbizottság

Felöl vezető:
Bácsi Tibor

Tárgyi:
Bácsi Tibor, Dr. Dániel József, Jász Árpád, Kovács Zita, Dr. Laki Ferenc, Sárosi József, Dr. Solymos Ede, Szondi Antal

Tervező szerkesztő:
Bácsi Tibor

Legalapító és kiadó:
Cíviroi Általános Művelődési Központ

Postacím:
6500 Baja, Olvartny 14.

Felavatás:
Bajai Honpolgár Alapítvány

Az alapítvány számlavezető bankja:
OTP Kereskedelmi Bank Rt.
Bajai Fiókja 1173033

Bajai Honpolgár Alapítvány 20030119

Nyomdai munkák:
Arcalet Nyomda Kft.
Baja, Árpád u. 15. Tel: 794238-944

KÉZIRATOT, PÉNYKÉPT NEM ÖRZÜNK MEG ÉS NEM KÜLDÜNK VISSZA.